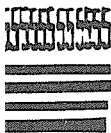

**LISTY
GENEALOGICKÉ A HERALDICKE
SPOLEČNOSTI V PRAZE**

**ACTA
GENEALOGICA AC HERALDICA**

Jsou dvě mocnosti, které vládnou lidskému duchu: pravda a krása

J. Kořínek

Každý z nás vděčí svým předkům nejen za svůj život, ale také za to, jak platným je členem národa.

Ladislav Hosák

VALNÉ HROMADY POBOČEK

ZÁPIS

z řádné valné hromady Genealogicko-heraldické společnosti, pobočky Mladá Boleslav, konané dne 28. 2. 1975 v Semčicích u Ml. Boleslavi.

Přítomni: podle prezenční listiny.

Program: 1. Kontrola úkolů z poslední valné hromady, přivítání přítomných, 2. Organizační otázky, 3. Různé, 4. Volná zábava.

Průběh jednání:

1. Přivítání přítomných úvodem přednesl V. Svárovský. Úkoly z poslední valné hromady, týkající se některých organizačních změn, opatření, konání výletu, byly splněny.
2. V. Svárovský informoval přítomné o korespondenci, kterou společnost obdržela za poslední období a v souvislosti s konáním této valné hromady Ing. J. Šteffek přednesl zprávu o činnosti za uplynulé období, ze které vyplynul přehled úspěchů, jednání, publicistické činnosti členů společnosti. Valná hromada schválila změnu názvu pobočky společnosti v otisku razítka (škrtnuto "se sídlem v Semčicích"). Přítomní schválili aklamaci návrh kandidátky nového výboru společnosti, který přednesl Ing. J. Šteffek. Předsedou byl nově zvolen Ing. V. Sekáč, pracovník ONV Ml. Boleslav. Návrh plánu činnosti přednesl Ing. V. Sekáč. Rovněž tento návrh byl jednomyslně schválen.
3. Minutou ticha přítomní utčili památku dvou zesnulých členů GHSP - Dr. Bartáka a J. Svárovského.

Předseda: Ing. Vojtěch Sekáč, CSc., Ml. Boleslav, Železná ul. 32, místopředseda: Dr. Miroslav Šerák, profesor. Ml. B., Tábořská 949, jednatel: Ing. arch. Jindř. Šteffek, Havlíčkova 590, Ml. B., zapisovatel: Jana Ryšlavá, studující, pokladník: Frant. Svárovský, členové výboru: Václav Svárovský, Ing. Petr Nickmann, prof. Jaroslav Kovář, Eduard Svárovský, PhDr. Karel Hečík, MUDr. Jaroslav Svárovský.

V diskusi, která vyplynula z průběhu u jednání přítomní přednesli podnětné návrhy na doplnění plánu činnosti v oblasti propagace a prac. iniciativy.

Zapsal: Ing. Petr Nickmann.

ZPRÁVA O VALNÉ HROMADĚ

Genealogické a heraldické společnosti v Praze, místní pobočky v Brně, konané dne 18. 3. 1975^h na Vysokém učení technickém v Brně, tř. Obránců míru v 18.00 hod.
Přítomno: 34 členů, 10 hostů

Schůzi zahájil v 18,00 předseda GHSP, místní pobočky v Brně PhDr. J. Skutil, CSc., který přivítal přítomné a pozdravil zejména místopředsedu Správního výboru GHSP v Praze R. Melichara, načež předložil návrh programu valné hromady:

1. Projev místopředsedy GHSP v Praze R. Melichara o současných plánech společnosti s náměty pro činnost brněnské pobočky,
2. Zpráva jednatele,
3. Zpráva pokladníka za uplynulé období,
4. Volby návrhové a volební komise Členy komise návrhové byli zvoleni V. Šujanová, Ceněk a Drápela; volební komise J. Bartek, arch. Putna, dr. Procházka. Tyto komise zahájily svoji činnost .
5. Volby.

K jednatelské a k pokladní zprávě nebylo připomínek, byly schváleny všemi přítomnými hlasy. Byl rovněž odstoupujícím výborem předložen návrh finančního plánu.

Místopředseda správního výboru GHSP v Praze Melichar doporučil zpracování genealogie významných osobností z moravské oblasti a informoval o situaci a plánech pražského správního výboru, přičemž zdůraznil potřebu pokračovat v dobré spolupráci zejména s brněnskou pobočkou. K jeho projevu se vyslovili 4 přítomní (prof. Klein, dr. Skutil, arch. Putna, Ing. Drápela). V diskusi ke zprávě jednatele a pokladníka byly zodpovězeny dotazy o výši příspěvku brněnské pobočce z pražského ústředí (Melichar, Skutil) a schválena stávající praxe placení vykonaných přednášek.

Předseda volební komise Vl. Bartek konstatoval, že schůze byla řádně ohlášena NV města Brna a že je schopna volby i usnášení, přednesl návrh nové kandidátky a provedl volební akt. Volby byly provedeny aklamací. Volba předsedy, místopředsedy a jednatele byla provedena jednotlivě, kdežto ostatních členů výboru aklamací. Voleb se zúčastnili všichni přítomní a navržené kandidáty byly zvoleny všemi hlasy.

Za předsedu byl zvolen PhDr. Jan Skutil, CSc., nar. 8. 8. 1934 v Brně, bytem Brno - Řečkovice, Vránova 127 (PSČ 621 00), za místopředsedu Dr. et PhMr. Jiří Plichta nar. 1941, bytem Brno - Lesná, Nejedlého 11, za jednatele prom. fil. Vrat. Grolich, nar. 1931, bytem Adamov, Komenského 25, za členy výboru prom. hist. Hana Přileská, Brno, Hlinky 138, Věra Šujanová, Bílovice n. Svit., Kozlíkova 525, Vlad. Bártek, Brno - Kr. Pole, Kamanova 2/V, Stanislava Keršner, Brno, Dimitrova 66.

Zvolený předseda poděkoval za volební akt i za důvěru. Předsedkyně návrhové komise V. Šujanová přednesla návrh činnosti na příští volební období, který byl jednohlasně schválen. Činnost bude zaměřena na přednášky, vycházky a na odbornou práci jako dosud.

Valnou hromadou byl schválen rovněž návrh finančního rozpočtu.

Místopředseda GHSP v Praze Melichar přednesl závěrečné slovo, ve kterém zdůraznil přátelské ovzduší v brněnské pobočce a ocenil pracovní ráz celého jednání.

J. Plichta přednesl návrh exkursní činnosti na další období a Vl. Bartek podal informace o připravovaném zájezdu do Kłodzka.

Schůzi ukončil předseda nově zvoleného výboru dr. J. Skutil, CSc. ve 20,15 hod.

Nově zvolený výbor se po 20,15 min. sešel na krátkou ustavující schůzi.

GENEALOGIE A PRAMENY VOJENS KO-HISTORICKÉ

Otakar Frankenberger

Vojensko-historické prameny, jako speciální druh pramenného materiálu objevují se v archivech až v době, kdy vzniká samostatná, od civilní správy oddělená vojenská administrativa. To znamená, že v období středověku neliší se prameny, z nichž čerpá vojenská historie, od těch, jichž užívá historie obecná a ostatní speciální obory vědy historické.

Změna nastává v době stavovského státu, kdy postavení a správa vojska, ať již jde o žoldnéře či zemskou hotovost, vyžádá si tak rozsáhlé písemnosti, že vznikají zvláštní archivní vojenské fondy. Jejich využití předpokládá vědomost o jejich uložení a znalost prací, v nichž byl případně archivní materiál publikován, ale i jisté znalosti vojensko-historické. Ty jsou potřebné nejen k porozumění některým dokumentům, nýbrž i k posouzení jejich významu a tím i k vyhledání těch, které mohou posloužit cíli badatelem sledovanému.

V 16. století vytlačuje žoldnéřské vojsko staré zemské hotovosti. Verbování bylo prováděno tak, že zkušený důstojník dostal od panovníka či stavů verbovací list, jímž byl pověřen najmout určitý počet vojáků na účet toho, kdo list vydal. Postavenou jednotku musil pak předvést k přehlídce čili k "mustrunku". Nebyla to vojenská paráda nýbrž kontrola, zda počet a vybavení vojáků odpovídá ustanovení verbovací listiny.

Jak verbovací listy, tak i záznamy o mustrunku nalezneme v hojném počtu v archivech. Genealog, kterého zajímají především jména, sáhne jistě rád po mustrovních záznamech, v nichž jsou někdy uváděna i jména jednotlivých vojáků, vždy ale jména všech důstojníků. Méně informací skýtají verbovací listy, z nichž lze zpravidla vyčíst pouze jméno toho, jemuž by list vydán. Ovšem i takové údaje mohou být užitečné. Zvláště v 16. století bývaly verbovací listy vydávány jednotlivým velitelům praporců a bylo jich tudíž poměrně mnoho. V každém případě ale mnohem bohatším pramenem v tom směru jsou záznamy mustrovní a jim podobné záznamy o konečném propuštění vojáků a vyúčtování žoldu. V těch jsou vždy uvedeni všichni důstojníci jmenovitě a u jezdectva vůbec všichni šlechtici, kteří - zpravidla s jistým ozbrojeným doprovodem - se dali najmout.

Vydatným nálezem ištěm výše uvedených pramenů je Státní ústřední archiv, zvláště pak obšířlý Fond militare. Snadno přístupná "Regesta fondu militare" která v několika svazcích vyšla krátce před válkou, jsou nejen cennou orientační pomůckou při hledání v uvedeném fondu, ale v mnohých případech i poskytnou přímo potřebnou informaci, aniž bylo třeba použít původního dokladu v originále. Ale i ve velké edici "Sněmy české" je v plném z něho otištěno více dokumentů patřících do jmenovaných kategorií pramenů. Při hledání v dokumentech tohoto druhu je třeba mít na zřeteli, že pluky byly v té době označovány výhradně jmény těch, kteří je naverbovali a bývaly z pravidla zřizovány jen na krátkou dobu. I útvary určené pro řadu let trvající války uherské, byly často najímány pouze na jediné tažení, to jest na několik měsíců. Jelikož ovšem i v následujících letech dostávali často verbovací patenty titíž důstojníci, setkáváme se nejednou v pramenech s plukem stejného jména v různých časových obdobích a nesmíme nás to mýlit. Ide o různé útvary a byť i plukovníci často při novém verbování přijímali do služby důstojníky, které znali z předešlého tažení, přece to nebylo nějaké pravidlo. Zjistíme-li tudíž, že někdo sloužil na příklad u Tetaurova pluku v roce 1565, neznamená to ještě, že musil být v řadách pluku nově naverbovaného Tetauerem v roce 1566.

Po třicetileté válce dochází k určitým změnám. Vojsko je sice stále ještě získáváno verbováním žoldnéřů, ale ne vždy jen na dobu tažení neb války. Vzniká stálá armáda, neboť i habsburská monarchie i po skončení války ponechala ve službě 7 pěších a 7 jezdeckých pluků, z nichž některé jako na př. 8. dragounský - původně Dampierovi kyrysníci - neb 11. písecký pěší, existovaly až do roku 1938 ještě v československé armádě. Vůbec se v té době již pluky tak často nemění, neruší se často a nestaví se tolik nové, ovšem dochází zato zhusta k změnám majitele a tím i názvu pluku. Platí proto nyní opak toho, co bylo řečeno výše. Pluk, který nesl v roce 1663 jméno Garnier byl též, jenž se v roce 1670 nazýval kyrysníky Dünnewaldovými.

V důsledku centralizace, která po bitvě na Bílé hoře zasáhla do záležitostí vojenských mnohem dříve a pronikavěji než do ostatních, mizí v té době prameny vojenského řázu ze zemských archivů. Většina jich je nyní ve Vídni, kde jsou ovšem pro náš těžko dostupné. Na štěstí ale bylo dost materiálu vídeňského Kriegsarchivu různou formou publikováno. Jednou z nejvýznamnějších publikací je Wredeho "Geschichte d. k. k. Armee." Je to pěti svazkové dílo, v němž každý pluk armády habsburské monarchie má svůj samostatný oddíl, a to i v případech, že existoval pouze velmi krátce. Nalezneme tam vyjmenovány všechny majitele a velitele pluku, důstoj-

níky, kteří padli v bojích, přehled oblastí, z nichž pluk byl doplňován a i seznam příslušníků pluku, kteří byli vyznamenáni. Jmenný rejstřík, připojený ke každému svazku, usnadňuje hledání. Dílo je poměrně snadno dostupné a má ho jak Univerzitní knihovna, tak i knihovna Vojenského vědeckého ústavu. Ale i velmi důkladná a dobře dělaná archivní historická díla vídeňského Kriegsarchivu obsahují četné použitelné údaje. Pro období žoldněřského vojska platí to především o mnohasvazkovém díle "Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen."

K dalším změnám došlo v 18. století. Verbování nestačilo již doplňovat řady pluků a je stále více nahražováno násilným odváděním. Vojenská služba přechází do opačného extrému a, jestliže dřív se vojáci nechali najímat na několik měsíců, musí nyní naopak s'oužit doživotně. Formální úpravou nového způsobu získávání vojska bylo zavedení t. z. v. konskripce, t. j. soupisu všeho obyvatelstva, z něhož vojáci byli vybíráni. V roce 1771 byl každému pěšímu pluku přidělen rekrutovací obvod, z něhož se pluk doplňoval. Z 59 pěších pluků, které tehda monarchie měla, doplňovaly se 23 ze zemí koruny české. U jezdeckva bylo doplňování podle teritoriálních principů méně přesně dodržováno; dělostřelectvo se doplňovalo téměř výhradně z Čech.

O pramenech pro toto období lze zhruba říci totéž, co o období předešlém, ale máme zde přece jen více možností nalézt doklady i na našem území. Některé z nich jsou uloženy ve vojenském historickém archivu na Invalidovně. Za zmínku stojí především bohatý a dosud málo využívaný fond vojenských matrik. Je to asi 2 000 svazků, uložených ve voj. hist. archivu, z nichž nejstarší jsou ze 17. století, poslední pak z čtyřicátých let století našeho. Je již uspořádán do té míry, že lze snadno nalézt svazek, v němž by se mohlo hledané jméno vyskytnout, ovšem předpokládá to, že známe útvar, v jehož matrice by záznam mohl být.

Kromě matrik jsou v archivu ještě jiné doklady, mající vztah k 18. století. Jsou to především spisy "Generalkomanda Prag", které ovšem mají velmi různý charakter. Informace možno ale získat i z archivů patrimoniálních, neboť v první instanci bylo rekrutování záležitostí vrchnostenských úřadů. Dnes jsou rozptýleny v různých archivech a nutno je teprve objevovat a přezkoumávat jejich různé bohaté obsah. Na jeden fond bych ale rád upozornil, totiž na fond řádu Maltézkých rytířů, uložený v SUA, který obsahuje mnoho záznamů o rekrutování vojáků na území řádu, o povinnostech obcí při ubytování vojska a pod.

Francouzská revoluce a napoleonské války měly za následek zvětšování počtu vojsk a v důsledku toho i rozšiřování vojenské povinnosti na stále větší procento obyvatelstva. Současně byla zkracována délka vojenské služby, která přestala být doživotní a klesala na 14, pak na 10 a na 7 let. Při tom celá doba nemusila být fakticky odsloužena, nýbrž v míru dostávala část mužstva po 3 letech dovolenou. Dosti záznamů z té doby o odvozech lze nalézt u vrchnostenských úřadů, případně i u pozdějších úřadů správních, jichž spisy jsou uloženy v krajských archivech neb v SUA. Rovněž voj. hist. archiv má některé zajímavé doklady, zvláště ve zmíněném již fondu Generalkomanda Prag. V roce 1809 byla do pole povolána rok před tím zřízená zeměbrana. Četné zprávy o ní jsou právě ve zmíněném fondu. Jsou to doklady zvláště hodnotné, neboť mnohé z nich obsahují i jmenné seznamy zeměbranců.

Důležitým genealogickým pramenem pro celé století mohou být i rakouské schematismy, vydané každý rok a obsahující jména všech aktivních, záložních i pensionovaných důstojníků rakouské armády. Od roku 1798, kdy Rakousku připadlo Benátsko, existuje i rakouské loďstvo.

K rozsáhlé vojenské reformě došlo v roce 1867. Vojenská služba byla snížena na 3 roky, čímž přirozeně klesl její význam v životě jednotlivce a doklady o vojenské službě nehrají již takovou roli v genealogickém bádání jako dříve. Zato ovšem je povoláváno k výkonu vojenské služby mnohem více mužů a je proto pravděpodobnější, že se setkáme s dočasnými vojáky při sestavování důkladnějších životopisných studií. Doklady o tom lze většinou již získat prostřednictvím voj. archivu přímo a není proto je třeba hledat oklikou přes literární zpracování a historické zprávy. Zato ale bude dobře ujasnit si správný význam některých pojmů a označení, s nimiž se můžeme při tom setkat.

Branná moc tehdejší monarchie se od roku 1867 dělila na tři skupiny a to:

- K. u. k. (Kaiserliche und königliche) Armée = C. a. k. (císařská a královská) armáda společná celé říši
 K. k. (Kaiserlich-königliche) Landwehr = C. k. (císařsko-královská) zeměbrana v Cislavitanii
 K. u. (Kaiserlich-ungarische) Landwehr = k. u. (kiralyiungar) hnev v Uhrách - oficiálně zavedeno za I. svět. války

Obě poslední jmenované složky se doplňovaly výhradně teritoriálně z obvodů, v nichž též byly posádkou. Podléhaly příslušným ministerstvům, z řízeným pro ně v každé polovině říše. C. a. k. armáda podléhala společnému ministerstvu války; její jednotky byly rozděleny po celé

říši a často měnily posádky bez ohledu na obvody z nichž byly doplňovány. Je proto nutno při uvádění útvarů dbát na to, ke které z tří skupin patří, neboť se tatáž čísla pluků mohou vyskytnout ve všech třech.

Pokud hledáme údaje o Češích, sloužících v rakouské armádě, nemusíme se přirozeně vůbec zabývat uherskými honvédy. Pěší pluky řadové i zeměbrance měly své přesně vymezené doplňovací obvody, což hledání usnadňuje. Obtížnější je to u útvarů jezdeckých a dělostřeleckých. Jistou pomocí tu může být, uvědomíme-li si, že Češi sloužili u dragounů, zatím co huláni měli většinou polské mužstvo a husaři byli doplňováni z Uher. Jezdeckvo cislaitské zeměbrany bylo nazýváno "Landwehrulanen" a u těch přirozeně mohli sloužit i čeští vojáci.

Toto národnostní rozdělení neplatí ovšem pro důstojníky c. a k. armády, neboť ti byli přidělováni a překládáni bez ohledu na národnost či místní původ. Naproti tomu ale lze těžko nalézt důstojníky české národnosti u honvédů, kde byla maďarština služební řečí a kam by uherské ministerstvo honvédů sotva bylo nějakého nemadarského důstojníka připustilo.

Závěrem lze říci, že prameny vojenského charakteru mohou poskytnout genealogům dosti cenných informací a nebyly dosud v tom směru plně využity. Je ovšem třeba k nim přistupovat s určitou znalostí vojenských poměrů doby, ze které pochází, aby bylo možno porozumět jejich mluvě a správně zhodnotit informace, získané jejich studiem.

BERNÍ RULY A SELSKÉ MĚŘENÍ GRUNTŮ

(Catastrum rollare)

Václav Elznic

Význam berních rul z hlediska genealogického je všeobecně známý, neboť tento nevyčerpatelný pramen danové povahy obsahuje nesmírný počet rodopisných údajů z doby krátce po ukončení 30leté války. A jelikož daněmi v té době byli zatíženi převážně poddaní, stav selský a drobní řemeslníci, jsou tyto prameny nejbohatším autentickým zdrojem dějin sociálních poměrů v Čechách, a spolu se Soupisy poddaných podle víry z roku 1651 do té doby nejúplnějším i když nedokonalým sečítáním lidu v Čechách.

Avšak původní dokumenty jsou dnešnímu badateli jen těžko přístupné, a proto patří veliký dík Archivu býv. země České, že roku 1949 zahájil tiskové vydávání berních rul podle stavu z roku 1654 z prostředků tehdejšího ministerstva školství, věd a umění ČSR. Podle návrhu edice bylo tiskové vydání edice rozvrženo podle krajů takto:

Svazek č. 1	: Úvod k edici berní ruly, tisk 1950
č. 2	: Popis Čech r. 1654, díl I - II (K. Doskočil), tisk 1953, 1954
č. 3	: Města Pražská (V. Líva), tisk 1949
č. 4 - 7	: Bechyňsko, nevyšlo
č. 8 - 9	: Bolešlavsko, nevyšlo
č. 10-11	: Čáslavsko (F. Beneš), tisk 1953, 1955
č. 12-15	: Hradecko (V. Pěšák), tisk 1951, 1954 neúplně
č. 16-17	: Chrudimsko, nevyšlo
č. 18-19	: Kouřimsko (M. Haasová), tisk 1952
č. 20-21	: Litoměřicko, nevyšlo
č. 22	: Loketsko, nevyšlo
č. 23-25	: Plzeňsko (M. Doskočilová), tisk 1952 neúplně
č. 26	: Podbrdsko (E. Hradecký), tisk 1952
č. 27-29	: Prácheňsko (A. Haas), tisk 1954 neúplně
č. 30	: Rakovnicko, nevyšlo
č. 31	: Vltavsko (E. Lisá), tisk 1951
č. 32	: Žatecko (M. Lišková), tisk 1954
č. 33	: Kladsko, nevyšlo
č. 34	: Slánsko, nevyšlo - originál ztracen

Z uvedeného přehledu je patrné, že rozsáhlý záměr vydavatele se plně nezdařil, když další tiskové vydání bylo r. 1955 zastaveno.

Důvodem k napsání tohoto informativního článku pro naše (zejména mladší badatele) je skutečnost, že poměrně nedávné tiskové vydání podstatné části berních rul se stává tiskem vzácným, pro mnohé rodopisce z menších měst a venkovských míst téměř nedosažitelným. Souhrnný pramen o berních rulách (s výjimkou Pekařova díla) v naší literatuře nenalezitelným. Souhrnný pramenem poučení zůstává odborně i vědecky znamenité fundovaný svazek čís. 1 vpředu uvedeného edičního plánu (redigoval Beneš, Bauer, Doskočil a Lisá), a pak stejné kvality úvody k jednotlivým svazkům, pokud vyšly tiskem. Jejich autoři vesměs graduovaní archiváři jsou u jednotlivých svazků uvedeni v závorce.

K tomu je nutné poznamenat, že historická věda zcela správně označuje a řadí berní ruly (catastrum rollare) v celé šíři jejich historického vývoje globálně jako "pozemkové katastry", a proto i archivní terminologie se z celá přizpůsobila tomuto označení. Naproti tomu nutnost rozlišovat jednotlivé vývojové etapy pozemkových katastrů vedla k tomu, že již před více než 50 lety bylo ve speciálních studijních a vědeckých oborech zavedeno jejich podrobnější třídění podle doby jejich funkční platnosti. Bylo tomu tak zejména ve studijním programu Vysoké školy speciálních nauk ČVUT (kteřou autor tohoto článku absolvoval r. 1926), kde "Nauka o katastru a zákonech měřičských" představovala základní disciplínu spolu s geodézií. Již tehdy byly jednotlivé etapy vývoje přesně diferencovány, aby tak dávaly přesný a jasný přehled zdanování zemědělské půdy, jemuž berní ruly sloužily.

Oprávněnost tohoto třídění i oficiální platnost terminologie byla vyjádřena i výnosem ministerstva školství a kultury ze dne 29. 12. 1964 čís. 53.594/64-11/3, kterým byla publikace MAPOVÁNÍ (autoři Dr. Císař, Boguszak, Janeček) vydaná v Praze r. 1970, schválena jako učebnice pro vyšší ročníky středních prům. škol zeměměřičských v ČSR, ve které autoři podrželi původní třídění vysoké školy, které bude podrženo i zde.

Zemědělská půda byla více méně a snesitelněji zdanována již řadu století dřívějších, a kromě kusých historických dokladů vlastně ani neznáme klíč původních danových systémů. Jisté je, že stále rostoucí náklady panovníckého dvora, státní správy, ale zejména náklady na obranu země nutily panovníka k zvýšeným požadavkům na odvod daní (berní), které v době feudální bylo považováno za možné odvozovat jen z vlastnictví a výnosu půdy (s výjimkou řemesla a živnosti). Při neměnném způsobu extensivního polního hospodářství to znamenalo, že výnosy zemědělských usedlostí se neměnily, spíš klesaly vlivem válečných událostí, ale danové zatížení rostlo a poddaný selský lid trvale ochuzovalo. K tomu ještě vyšší stavové vycházeli ze zásady, že je-li člověk svobodný, je svobodný (t. j. daně prostý) i jeho majetek. Daní (později zvr. kontribuce) byl tudíž podroben pouze majetek poddanský.

Zásada nedotknutelnosti panské půdy byla přec jen narušena a to roku 1517, když na úhradu dluhů krále Ludvíka povolil sněm český zvláštní dan podle odhadu a to jak půdy selské, tak panské. Podobně tomu bylo i roku 1526, ale tentokrát se již začala bránit města, která se proti vyšším stavům cítila být ukřivděna, třebaže se i nyní jednalo pouze o jednorázovou dan. Každoroční daní podléhali pouze sedláci podle velikosti svých usedlostí, a to bez ohledu na kvalitu (bonitu) půdy. Proto se již velmi záhy projevovaly snahy nejen o přesné zjištění výměry gruntů, ale i výnosnosti půdy, aby tak mohly být ne-li spravedlivě, tedy aspon spravedlivěji rozvrženy povinnosti nejen k vrchnosti, ale i církevní desátky, státní dan a vojenské kontribuce.

Velkou majetkovou i danovou újmou trpěl selský stav jako společenská třída tak zvanými "odúmrtními" ve prospěch vrchnosti, když nebylo zákonného dědice po smrti hospodáře. V tom případě půdu ujímal vrchnost, přestala z ní platit daně, ale celkové danové zatížení obce se tím neměnilo.

Po prvním "šacůnku dvorů a gruntů podle register urbánních" t. j. podle urbářů poddaných, obsahujících majetek, povinnosti a práva poddaných, jak jej nařídil zemský sněm roku 1627, následovalo roku 1628 nové nařízení sněmu o soupisu půdy, který měl být ukončen do roka. Staré přísloví o práci kvapně se zde projevilo v plné míře. Teprve o 10 let později roku 1638 došlo k nové pronikavější danové úpravě zavedením nové berní jednotky "effective osedlého", t. j. sedláka skutečně na gruntě zusedlého, neboť již v této době bylo mnoho usedlostí pustých, během války vypálených nebo jinak zničených, neosídlených. Tentokrát bylo nařízeno sněmu velmi důrazně, a zavazovalo komisaře pod přísahou k "očitému shlednutí a sečtení" všech gruntů a poddaných v kraji, a určení počtu usedlostí podle jednotlivých panství. Ale ani tentokrát se záměr nezdařil, neboť z obavy před danovým přetížáním zatajovali půdu nejen poddaní, ale i vrchnosti.

První berní rula z roku 1654 (První rustikální katastr)

V červenci roku 1652 zvolil Český sněm 12člennou hlavní komisi (v níž byl každý ze čtyř českých stavů zastoupen třemi členy), aby provedla generální visitaci celé země podle krajů. Tato komise zavedla v prosinci téhož roku nové příznávací listy, ve kterých byli rozlišeni sedláci a měšťané od chalupníků a domkářů (zahradníků), podobně tak osazené grunty od pustých. Hlavní komise jmenovala v každém kraji 4 subdelegáty jako visitační komisaře, ze kterých byli členy oba krajský hejtmán (pán a rytíř), a po jednom zástupci stavu duchovního a městského. Zastoupení zde měli tudíž opět všechny 4 stavy.

Do příznávacích listů (které sepsal vrchnostenský úřad) byli pojeti nejdříve skutečně osedlí (sedláci), kteří byli schopni obdělávat aspoň polovici své usedlosti a konali potahové roboty. Berní jednotkou byla "usedlost" a její výměra se pohybovala podle krajů od 80 korců (v rovině) do 40 korců (v horách), a vykazovala se zvláště půda orná podle jakosti (dobrá, prostřední, špatná) od půdy neobdělávané. Za jednoho osedlého se počítali (ve smyslu danového) 4 chalupníci nebo 8 zahradníků, t. j. domkářů se zahrádkou.

Úkolem a povinností visitační komise bylo, při generální visitaci překontrolovat nejen počet poddaných a počet dobytka, ale i očitě shlédnouti pole a zjistit, kolik se osívá ozimů a kolik jařin, kolik je gruntů "effective osedlých" a kolik pustých. I řemesla a živnosti byly přepočítávány na usedlosti, což ve městech činilo značné obtíže. Ale komise nebyly schopné všechno shlédnout, a byly zpravidla odkázány na vrchnostenské informatory často z řad neodborníků, kteří v zájmu svých chlebedárců zatajovali skutečný stav, který mnohdy ani sami neznali.

Na Moravě byly poměry obdobné, jen pojmenování berní jednotky bylo jiné. Moravský zemský sněm zrušil rozpis daně podle tzv. "zbrojních koní" a zavedl novou berní jednotku "lán" obdobu české "usedlosti". Ale i zde měl lán různou výměru podle bonity obdělávané půdy: 140, 100 a 70 korců. Moravské visitační komise měly stejné úlohy jako tomu bylo v Čechách, a proto i výsledky generální visitační komise byly stejné, t. j. nevalné. Jedno však měly společné a po stránce danové velmi důležité: bylo to definitivní určení právního charakteru půdy, t. j. definitivní zjištění zdanitelné půdy, at byl později jejím držitelem kdokoliv. Tím odpadlo pro všechny budoucí časy břemeno selské obce, platit daně za půdu připadlou vrchnosti z titulu odumrtí.

Roku 1655 byl v Čechách zaveden jednotný divisor: 70 korcová usedlost orné půdy, opět ve 3 bonitních třídách (dobrá, prostřední, neúrodná). Na Moravě nařídil sněm generální visitaci roku 1669, která trvala 10 let, a pole i vinohrady byly zde včleněny rovněž do tří bonitních tříd. Tato rozsáhlá a nákladná práce dala vznik známým "lánským rejstříkům."

Druhá berní rula z roku 1683 - 1684 (Reformy hr. Kinského)

Jednotný divisor první berní ruly se záhy ukázal jako velmi nespravedlivé měřítko pro rozvrh státní daně, neboť zvýhodňoval kraje bohaté, ačkoliv žádoucí by měl být pravý opak. Proto z podnětu hr. Kinského byl zaveden pružný a na svou dobu důmyslný systém tak zvaných danových limitů.

1. reforma: byla uskutečněna roku 1683, podle které pro výpočet usedlosti jako danové jednotky byl zvolen maximální divisor zemský 90 korců a pro každý kraj minimální divisory krajské v rozmezí od 34 korců (v kraji Loketském) do 66 korců (v kraji Kouřimském). Velikost berní usedlosti na panství byla tudíž pro danové účely fiktivní, a vypočetla se dělením veškeré přiznané poddanské půdy z roku 1654 počtem skutečně osedlých, a ta se směla pohybovat v mezích limitů, t. j. v mezích minimálního divisoru krajského a maximálního divisoru zemského. Když vyšla výpočtem výměra usedlosti větší než 90 korců, vypočetl se počet usedlostí nově, a to dělením veškeré rustikální půdy maximálním divisorem zemským 90. Tím vyšla velikost usedlosti menší a počet fiktivních usedlostí i dan se zvýšily.

Jestliže ale naopak fiktivní velikost usedlosti jako danové jednotky toho kterého panství klesla pod minimální divisor krajský, bylo nutné pro dodržení limitu dělit přiznanou výměru selské půdy krajským divisorem, čímž byl vypočten menší počet usedlostí a tím i nižší dan.

2. reforma z r. 1684 měla za účel vylepšit cíl první Kinského reformy: odstranit danové tvrdosti na jedné, a bezdůvodnou mírnost na druhé straně. Proto podle nařízení z roku 1684 se pustá a neobdělávaná půda započítávala jen polovicí své vměry. Danové břemeno poddaných bylo sice poněkud snesitelnější - proto i počet stížností a rebelií klesl - ale o spravedlivém danovém řádu z hlediska sociálního nemohlo být řeči, neboť panská půda i nadále z daněna nebyla, ač přinášela jeho vlastníkům a držitelům bezpracný zisk z titulu robotní povinnosti poddaných.

Ale ani v rámci nezbytného zla nebylo spravedlnosti, protože výměra přiznané půdy se určovala strychem výsevku, nikoliv skutečnou velikostí v plošné výměře. Přesto poslední danová reforma přežila téměř 65 let svého trvání. Zřejmě pouhou administrativní cestou nebylo možné nalézt v té době lepší danový systém.

První rustikální katastr Tereziánský z r. 1748, (Třetí berní rula)

Teprve rok 1713 zaznamenal zásadní novinky, většící ohrožení zájmů feudální společnosti. Podle usnesení sněmu Království Českého bylo v tomto roce započato se soupisem veskeré půdy tedy nejen rustikální (poddanské - selské), ale i dominikální (panské). Fase přiznání obsahovaly totiž jednak soupis půdy svobodné, t. j. panské podle jednotlivých vrchností, měst královských i svobodných a půdy církevní, jednak soupis půdy poddanské (selské) podle vesnic. To vše byly změny neobvyklé.

Fase rustikální byly obdobné dřívějším přiznáním a sestavovala je znovu vrchnost. Obsahuje opět všechny zápisy důležité z hlediska danového, t. j. polohu a výměru polí, luk, jejich bonitní třídu, počet kusů dobytka tažného i chovného, rybníky, mlýny podle druhů (moučné, jahelníky, stoupy, pily, papírny, olejny aj.) i nájmy. Fase dominikální měla své uspořádání odchylné od fase selské. V ní bylo obsaženo ale i důležité prohlášení vrchnosti o tom, kdy a které pozemky byly svedeny, zda před nebo po roce 1654. Právní význam tohoto opatření jsme uvedli dříve.

V roce 1715 - 1729, tedy plných 14 let se prováděla očitá visitace zvláštními komisaři a roku 1721 byla provedena tzv. berounská zkouška, při níž se vycházelo pokusně z fiktivní berní jednotky 80 korcové usedlosti s ročním výnosem 500 zlatých a s ročním zdaněním 50 zl. Při srovnání se skutečným stavem počtu usedlostí se ukázalo, že selská půda je danově přetížena. Podobná z kouška na Mladoboleslavsku ukázala, že v dobrých půdních podmínkách lze divisor snížit na 400 zl., čímž se počet usedlostí i dan zvýší, a naopak v podmínkách nepříznivých divisor zvýšit na 550 zl. z důvodů opakých.

Tyto časově náročné kalkulace způsobily, že v pořadí již 3. berní rula nabyla platnosti až roku 1748. Nebyl to však čas promarněný, neboť nové zkušenosti vedly k řadě nových opatření. Danový elaborát nebyl již tajný a poddaní mohli dokonce žádat z něho výpisy a do tří let podávat námítky. Státní správa byla povinna je vyšetřit a v prokázaných případech zjednat nápravu. Nástup osvětské doby i zde přinesl své první ovoce, i když to vše byly jen ranní červánky dob budoucích.

Tereziánský katastr rustikální a exaequatorium dominicale (Čtvrtá berní rula)

Většina selských stížností proti tvrdému zdanování selské půdy se ukázala jako zcela oprávněná. Proto reskriptem z roku 1751 nařídila Marie Teresie generální revisitaci všech pozemků a založení katastru (t. j. soupisu pozemků) s novým danovým základem, jímž (na rozdíl od odhadu výměry), byl čistý výtěžek či výnos usedlosti, stanovený na 180 zlatých jako zemský divisor. Do tohoto katastru byla pojata nejen tzv. adminicula (chov dobytka, chmelařství, plaveň dřeva a pod.) ale i tzv. fictitio modo, t. j. domy a jiné reality, živnosti, mlýny, pivovary, manufaktury atp. Dan činila v Čechách 1/3 divisoru čili 60 zlatých, na Moravě 65 zl.

Výsledkem visitace z roku 1753 byl nový danový elaborát: čtvrtá berní rula neboli druhý katastr rustikální z r. 1757, úředně označený jako "Revisitationlandscatastrum de Anno 1757". Co do formy se v podstatě mnoho neliší od prvního tereziánského katastru, ze kterého dokonce beze změn převzal i osedlé, i když již nežili.

Výsledkem uvedené revisitace byl však i první katastr dominikální, zvaný úředně "exaequatorium dominicale" (panské vyrovnání), jako základ prvního zdanění půdy panské, založený (podobně jako katastr rustikální) na vrchnostenských fasích z r. 1713. Tyto dva katastry tvoří spolu TEREZIÁNSKÝ KATASTR, který byl veden až do roku 1848, kdy byl rozdíl mezi rustikálem a dominikálem zrušen.

Šlechta, která zvolna ale jistě ztrácela svou politickou moc, byla nucena ve věcech danových prvně sklonit hlavu před centralisující mocí státu. Vymohla si aspoň odlišnou formu zápisů exaequatoria a to, že jedině půda zde uvedená mohla být předmětem zápisu v deskách zemských. Na druhé straně byla císařovna nucena připustit nižší ocenění o 8 a 1/3 procenta a výhodnější zdanění dominikálu: v Čechách 29 %, na Moravě 22 a 2/3 %. Tím po tereziánské reformě činila pozemková daň v Čechách zhruba 1/3 výnosu, u dominikálu 1/4 výnosu.

Pozemkový katastr Josefský a selské měření gruntu

Demokratisační osvícenské myšlenkové proudy z konce 18. století a fyziokratické these, že země je jediným z drojem národní blahobyty vedly k tomu, že císař Josef II. uložil Dvorské kanceláři vídeňské, aby vypracovala návrh na opravu danového katastru na podkladě vyměření půdy, at patří komukoliv. Šlechta z ahájila poslední a beznadějný boj proti císařovým novotám. Obhajobou reformem naopak byla obratná dikce referenta dvorní komise pro rakouské země Dr. Egera, "že je třeba nejdříve z jistit přesným vyměřením spolehlivý z základ pro zdanění, ale na úpravu povinnosti mezi rustikálem a dominikálem žc je dosti času, až bude známo, jaké zatížení půda snese".

Císařským patentem z 20. dubna 1785 byla stanovena zásada, že každá země, obec a držitel půdy má přispívat na úhradu státních výdajů a to podle výměry a čistého výtěžku svých pozemků. Tím měl definitivně zmizet rozdíl mezi půdou svobodnou a poddanskou. Již v § 1. citovaného patentu se uvádí, že: "úrodné pozemky a reality mají být vyměřeny a zobrazeny, a jejich hrubý výnos vyšetřen podle jejich úrodnosti", a podle § 2. "každý držitel přízná počet pozemků a jejich výnos." Jako trestní sankce bylo stanoveno, že zatajený pozemek propadne a dostane jej ten, kdo učiní oznámení, nebo bude prodán tomu, kdo nabídne nejvíce. Stará zatajená patent amnestoval, což mělo umožnit poctivé přiznání bez obav z následků dřívějšího úniku půdy.

Politicko-správní jednotkou nebylo již panství, jak tomu bylo až dosud jako výraz panské feudální moci, ale "okrsek obce", který v dalším vývoji byl označován jako katastrální obec až do roku 1927 (od té doby jako katastrální území), a danovou jednotkou se stala parcela, která se označovala topografickým (nyní parcelním) číslem. Obvod každé obce byl pečlivě zjištěn pochůzkou na místě samém a podrobně popsán za přítomnosti zástupců obou sousedících obcí. Technickou instrukcí pro vyměřování půdy bylo

"Ponaučení, jak ve skutečnosti měření gruntů prováděno býti má.,"

(Z něho pro poučující názornost uvádíme vyobrazení.) :

Vyměřování gruntů v jednoduchých případech byli pověřováni rychtáři se sedláky k tomu způsobily, a to pod dohledem vrchnostenských úředníků. Kontrolu jejich práce i výcvik prováděli přísežní zeměměřiči, kteří sami prováděli obtížnější část vyměřování v horách a svazích a všech parcel nepravidelných tvarů. Sedláci vyměřovali většinou parcely tvarů pravidelných, kde pro výpočet výměry stačilo měřit jejich délku a šířku pomocí provazce nebo řetězce s použitím napínavých tyčí, trasírek, počítacích kolíků a dalšího nářadí. K práci měli několik pomocníků z řad mládeže. Zásadně se měřilo v rovině horizontální (na to pamatovalo zmíněné "poučení,..." výkladem, aby sedláci nepřišli ke škodě.) Vyměřování "skrze sedláky" zapisovali pověření úředníci a kontroloval je zeměměřič, který také sám počítal výměry parcel. Výsledky byly zapisovány v jitrech (1 katastrální jitra = 1600 čtv. sáhů).

Dá se říci, že výsledky tohoto prvního selského měření půdy byly celkem uspokojivé i po stránce technické. Vlastní výkon měření popisuje např. Vavák ve svých Pamětech (kniha druhá, část I. str. 77 - 85) z nichž se dovídáme, že tvrdé sankce následovaly i při udávání výnosu z polí, neboť "jestli by kdo malý výnos zrna aneb malý výsev svého pole opovídal, tehdy ten buď on kdokoliv, třeba podruh, jenž by na to pole o čtvrti o půl anebo o jedno zrno více výnosu přidal, ihned to pole má se jemu připsati a tak první držitel má je ztratiti; tento pak dědičně jím vládnout". Toto opatření snadno zneužitelné, bylo nesporně velmi drastické. Jakmile bylo měření celé obce ukončeno a přiznání (fase) byla doplněna, odděleně prorostkál a dominikál, vypočetl se sumář výtěžku celé obce pomocí oceňovací instrukce a ten podepsali znalci, vrchnost a rychtář, kteří svou funkci vykonávali za přítomnosti dalších 6 volených obecních důvěrníků znalých místních poměrů. Veškeré výlohy hradila obec. Řídícím orgánem byla krajská komise složená z krajského komisaře jako předsedy, ekonoma a geometra.

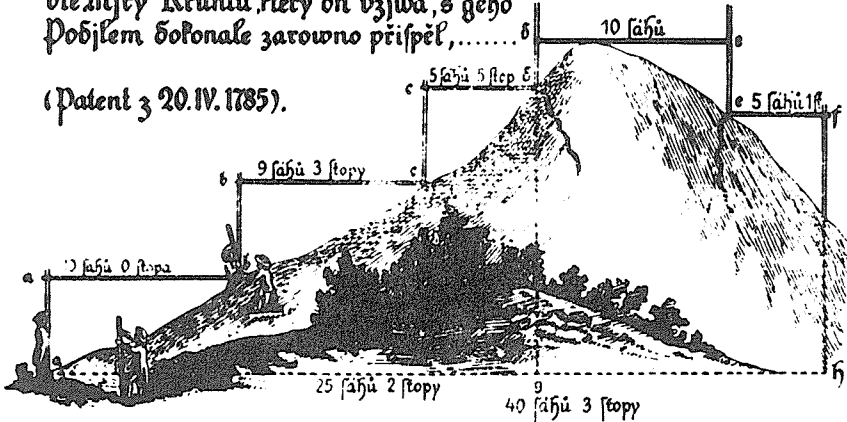
Domy se nezaměřovaly, ale dostaly nová čísla popisná. Neměřily se však ani pozemky neplodné, cesty a silnice, řeky a potoky, rybníky, kopčiny, křoví a houští. Jelikož i při selském měření pozemků pravidelných tvarů se měření omezovalo jen na zjištění délky a šířky, bez kreslení tvaru, nebylo možné z výsledků měření sestavit souvislou mapu obce, tím méně kraje nebo celé země. Na tento nedostatek se přišlo ovšem pozdě.

Veškeré práce za účasti nadšených sedláků byly ukončeny v rekordním čase a Josefský katastr vstoupil v platnost 1. listopadu 1789. Výsledky byly překvapující: jen v Čechách bylo zjištěno 60 % dřívě zatajené půdy. Výsledky na Moravě neznám. Jelikož zatajovávaly dřívě půdu nejen sedláci, ale i vrchnosti, snadno pochopíme kritickou poznámku Vavákovy: "Takovou zemo-

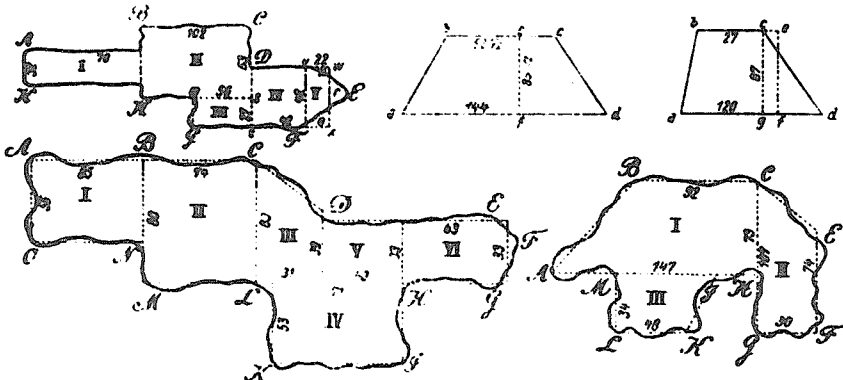
By Jozef druhý z Milosti Boží vyvolený Cisar Rímský..... na Prostředky

gšme myšleli, gažto Otec, a Správce Nam od Opatrnosti Božské
zvěřených Zemý..... k Ugššienj Potřebnostech Státu by každá
Kragina, každá Obec, a každý poruzný vlastnjho Kruntu Držitel
šle Mjry Kruntu, který on vžjwá, s geho
Dobřsem šokonale zarowno přispěl,.....

(Patent z 20.IV.1785).

Plavečnj, šteral Wyměřowanj Kruntu od Obec w škutečnosti šonáno byli má.

Šproššé šebššé Wyměřowanj řuřú Kruntu a Špočetnj šle šiter a řáhů.

měřickou práci mohl bych co jiní měřičové vykonávat, ale na cizím panství můj pan vrchní mně brání, na našem pak mně se nelíbí pro příčiny, které sobě nechávám."

Závěrem lze říci, že toto měření bylo první realizací snah a návrhů z dob starších a mají tudíž s reformou Josefa II. aspoň věcnou souvislost. Bezprostřední vliv měl nesporně pozoruhodný návrh Třebon. archiváře a geometra panství schwarzenberského Petra Kašpara Světeckého z roku 1777. Jeho návrh na zaměření všech pozemků celé země nebyl ale Marií Terezií přijat.

V této souvislosti uvědme jako historickou zajímavost daleko starší patent Ferdinanda III. ze dne 14. července 1637, sledující stejný cíl (citováno z originálu v Ústř. stát. archivu v Praze) " . . . aby se v konečnosti věděti mohlo, jak mnohokoli, neb dědin, vše na lány počítají, při jednom každém panství, městě, tvrzi, městečku neb vsi, v témž království Českém se nachází. A neuznáváje na ten čas lepší cesty a prostředkův, k tomu bejtí, jako aby dědiny v témž království Českém, ve všech krajích, od samých obyvatelův vyměřené, a vše v jisté pravdivé a gruntovní poznamenání uvedeno bylo. Z té příčiny ráčímě všem obyvatelům a poddaným Naším ze všech čtyř stavův často psaného království našeho Českého, milostivě na konec poroučeti, aby jeden každý, poddaných svých rolí, neb dědiny, kteréž až posavad v držení a užívání mají, neb před tím měli, a nyní třeba od vrchnosti jich se drží a užívají, spatřujíc obcházel. A obtáhnouce provazcem zemským po čtyřdecetidvou loktích pražských v sobě obsahujícím, vše na lány po třech stech provazcích, pilně vyměřiti dal, potahnouce v to jak pole osité a vzdělané, tak i neosité a spuštné. S tím však rozdílem, aby každé osité a neosité obzvláště změřeno a poznamenáno bylo Takové vyměřování také co nejdříve předsevzato a tak vyřízeno a vykonáno bylo, aby jeden každý netoliko jisté poznamenání gruntův a rolí svých, mezi tímto časem a Svatým Mikulášem nejprve příštím, v konečnosti k ouřadu berničnému zemskému složil, a i v tom ve všem se věrně, upřímně a bezelstně, jakž osobám rytířským a lidem poutivým přísluší, zachoval. S tou při tom vejstrahou, jestliže by někdo mimo nadějí v tom postižen byl (an se na to obzvláště pozor dáti má) který by při tom jakých obmyslův a fortelův požívati chtěl, k takovému každému bez ušetření osob, vedle právního vyměření neprominutelnou pokutu přikročeno býti má. A aby se jeden každý tím snažněji do takového měření vpraviti mohl, ráčili jsme jak při zřízení Komoře české, tak i při Deskách zemských to naříditi a zaopatřiti dáti. . . . " (potud doslovný text patentu císařova). Obsahově se z závěr zabývá císařským nařízením, že každý si může u jmenovaných institucí vyžádati zeměměřiče na náklad Komory české; žadatel měl zaplatit jen jeho cestovní výlohy. Dáno ve Vídni v úterý čtrnáctého dne měsíce července léta Páně 1637.

Z dalších dějů a událostí víme zcela bezpečně, že patent nikdy realizován nebyl, neboť šlechta dobře odhadla záměr císařův i vlastní nebezpečí.

Tereziánsko-Josefský katastr z roku 1792 - 1860

Josef II. se netěšil dlouho z výsledků svých reformátorských snah a bohužel netěšili se dlouho ani sedláci, neboť císař krátce nato roku 1790 zemřel. Šlechta pochopitelně využila této příležitosti a již roku 1792 vymohla na jeho nástupci Leopoldovi II. zrušení Josefského katastru a zavedení daně podle exaequatoria katastru Tereziánského. Ale skutečný stav půdy, zjištěný předchozím vyměřováním se již utajit nedal, a tak nově upravený katastr byl kombinací obou posledních danových operátů, t. j. v podstatě i doslova: Tereziánský katastr doplněný výměrami půdy katastru Josefského. Jednoduchá tato úprava vstoupila v platnost již roku 1792, a byla základem vyměřování daní až do roku 1860, kdy vstoupil v platnost konečně technicky skvěle fundovaný katastr stabilní, který v nástupnických státech přežil i rozpad Rakousko-Uherské monarchie r. 1918.

Poznámka k názvu: Berní rula, berní roll, berní rolle, catastrum rollare.

Tento název pro pozemkový soupis z r. 1654 považují za nutné napřed slovesně osvětlit. Slovo "catastrum" je zjednodušením ze slova "capitastrum", t. j. soupis daně z hlavy. Do němčiny bylo slovo přijato jako "der Kataster" a do češtiny "katastr" a znamená v obou soupis pozemků za účelem zdanění, t. j. berním. Odtud pak v názvu berní rula slovo "berní" (viz též: berní úřad, atp.). V území, ve kterých platilo francouzské procesní právo byl rejstřík pro civilní procesy, které neměly předem stanoven určitý termín, ale byly příslušny soudu, nazýván "rôle", podle tvaru svinutého pergamenu. Jejich projednávání mohlo být vyvoláno na základě výzvy k dostavení se před soud. Z habsburských domén východní Francie (Alsasko aj.), přešel tento název přes Přední Rakousy (Vorderösterreich) i do našich zemí v německé obměně

"die Rolle" a projednávání procesu na základě výtahu z Rolle a po provedení "Anruf"-u se jmenovala "Rollenverfahren". V přeneseném významu pak rejstřík mající právní závaznost chráněnou soudem byl označován co "rollaris".

Archivní pracovníci před novodobou přípravou pozemkového soupisu z r. 1654 k tisku zřejmě nechali mezi sebou vzniknout zkrácený poznávací název "berní rolla", což znamenalo jen a jen tento soupis a bylo převzato i badateli, z nichž starší užívají slova "rolla" či "rolle" a časem vznikla koruptela: "rula". Na rozlišení od tohoto katastru jsou archivními pracovníky pozdější katastry nazývány "katastry" s přídomky. Např. "tereziánský" nebo "josefský". Ovšem každý ze soupisů (katastrů) může být právě tak dobře nazýván "rula" a na rozlišení lze používat i jen ročníky jejich vyhotovení.

K samotnému soupisu z amýšlenému "rulou" je vhodné si uvědomit souhrn příčin, které k tomu vedly. Během třicetileté války nastal rozvrat nejen v pocitu osobní a majetkové jistoty, ale i v naději na klidný hospodářský život do dalších let. Města byla zchudlá, venkov polopustý, mnohé obce a osady vůbec zmizely a počet obyvatel např. v Čechách se odhaduje na méně než 1 milión. Iiž tedy do 4 roků po válce byl narýsován plán ke zjištění poměrů v zemích a urychleně po dalších dvou letech 1654 realizován, protože pramen příjmů vídenského dvora vyschl. Současně se rozeběhla mašinerie misionářských zásahů ku potlačení úvah lidu o svobodnějším vztahu ve společnosti.

Viktor Gentner

MORAVSKÉ ENKLÁVY VE SLEZSKU V DOBĚ LÁNOVÝCH VIZITACÍ Leopold Kaňok

Bývalé moravské enklávy ve Slezsku vznikly z olomouckých biskupských statků na Opavsku, v té době příslušejícím k Moravě. Význačným rozmnožovatelem církevní pozemkové držby byl zejména feudální kolonizátor, biskup Bruno ze Schauenburku (1247 - 1281), pocházející z mocného severoněmeckého rodu holštýnských hrabat, který se stal předním rádcem a státníkem krále Přemysla Otakara II. (1)

Tyto statky zůstaly olomouckému biskupství a splynuly s Moravou i po vzniku opavského knížectví, vytvořeného králem Janem Lucemburským pro Mikuláše II. definitivním vydělením z Moravy. (2) Mikuláš II. Opavský byl synem Mikuláše I. (+ 1318) (2), levobočka Přemysla Otakara II., papežem legitimovaného r. 1261 (3) a Anežky z rodu rakouských Kuenringů, dvorní dámy královny Markéty. (4) Jím pokračovala vedlejší větev Přemyslovců až do vymření po meči v r. 1521. (3)

Opavské knížectví se průběhem let dostává do územního svazku slezských knížectví, leč biskupské statky zůstávají při Moravě a vztahují se na ně moravské zemské zákony. Správa vzdálených enkláv byla Brnu jistě obtížná. Proto byly enklávy v r. 1849 v oboru soudní a berní správy připojeny ke Slezsku, politicky však zůstaly při Moravě. Teprve po r. 1918 splynuly enklávy se Slezskem, ale i potom zůstaly pro ně některé výjimky, jako orgány okresních školních výborů.

Hospodářský úpadek, který nastal během třicetileté války a po ní, rozvrátil též předbělohorský berní systém v našich zemích. Dochází proto k jeho celkové reorganizaci. V Čechách se základem berní reformy stala tzv. berní rula, podrobný soupis poddanské půdy, pořízený v letech 1654-55. (5) Je to nejstarší a první katastr celých Čech. Pro výměru kontribuce byla zvolena základní berní jednotka, tzv. "osedlý", představující teoretickou poddanskou usedlost. V praxi za jednoho osedlého byl odhadnut průměrný selský statek, nebo čtyři menší chalupnické usedlosti či osm domkářů. (6)

Na Moravě došlo k berní reformě v r. 1657, kdy byla provedena první lánová vizitace, z níž se však až na malé výjimky nezachovaly přiznávací listy ani relace (rejstříky). (7) Přídavné jméno "lánový" je utvořeno z podstatného jména "lán" (z puvodního latinského "laneus" prostřednictvím německého "Lannen", "Land-Hube", "Land-Hufe"), což byla plošná míra pro pozemky, spojené s jedním dvorcem (usedlostí). V českých zemích se objevuje při velké kolonizaci Přemyslovců ve XIII. století. Lán měl nestejnou velikost podle místa i doby. Tak se kupř. rozeznával "královský lán" (64 korcu osevu), "panský lán" (53 korcu), "selský lán" (43 kor-

cu). Podle toho měl-li majitel lán púdy, byl celoláníkem (něm. Hüfner, Vollbauer), měl-li polovinu lánu byl pololáníkem (něm. Halbhüfner), měl-li čtvrt lánu byl čtvrtláníkem (Viertelhüfner) apod. (13). Základem pro vyměřování kontribuce nebyl na Moravě "osedlý", nýbrž "lán", který byl opět pouhou danovou početní jednotkou, stanovenou výpočtem a nikoliv plošnou mírou, jak se někteří badatelé domnívali, neboť výměra lánu kolísala od 26 do 200 měříc (8). Kromě daně z lánu se na Moravě začala platit od r. 1671 i domovní daň, tzv. daň z komínů (poddanských). (9)

Tento první moravský poddanský katastr byl značně nedokonalý a obsahoval vedle mnohých chyb, vzniklých nedopatřením i četné chyby záměrné, zejména v jakostních třídách pozemků, na než docházely četné stížnosti. (10) To vedlo k revizi l. lánského katastru.

Ku provedení II. lánové vizitace byla vydána instrukce 10. dubna 1669, dle níž měla být zjišťována jména jednotlivých usedlíků, počet, velikost a jakost jejich pozemků, usedlosti nově vzniklé po l. lánové vizitaci, opuštěné statky a domy (domky) staré i nové se jmény usedlíků. (11) Pole měla být rozdělena podle výnosu a vhodnosti osevu do tří jakostních tříd. První třídou měla být hodnocena pole pšeničná, druhou třídou pole žitná a třetí třídou pole ovesná. V první a druhé třídě mělo být počítáno na jednu měřici výsevu 600 sáhů, ve třetí třídě 700 sáhů. Takto přepočtené berní lány jako danové jednotky obsahovaly v první výnosové třídě 100 měříc, ve druhé třídě 125 měříc a ve třetí třídě 150 měříc. Směnná hodnota byla tedy oproti instrukce z 12. 9. 1656 pro l. lánovou vizitaci vyšší, neboť tehdy činila u první třídy 96 měříc výsevu, u druhé třídy 108 měříc a u třetí třídy 126 měříc výsevu. Mimo výměru polí se berním lánem očeňovali i domkáři bez polí (15 na 1 lán), měšťanské domy s výčepním právem (12 na 1 lán), řemeslnické chalupy (15 na 1 lán) a židovské domy (18 na 1 lán). (12)

Členy vizitační komise byli v enklávách: za stav duchovenstva opat louckého kláštera Norbert PLEYER a probošt kláštera Všech svatých v Olomouci Augustin KARÁSEK, za panský stav Gabriel František z HORKÝ a Jan Bedřich z MINKVIC, z a rytířský stav Albrecht Leopold Max BUKŮVKA z BUKŮVKY a Vilém Karel z WADDERBORNU a za měšťanský stav Jan Rudolf PECH a Matěj Jan AICHINGER. Vizitační komise pracovala v enklávách v září 1676.

Lánské rejstříky jako výsledné práce II. lánské vizitace jsou nevyčerpatelným zdrojem pro poznání hospodářských, demografických a národnostních poměrů ve složitém a bouřlivém XVII. století, ve kterém se též na dlouhá léta rozhodovalo o osudech našich zemí. Jsou i důležitým rodopisným pramenem, neboť obsahují první skoro úplné seznamy příjmení představitelů poddanských rodin z let, kdy v některých obcích ještě nejsou vedeny matriky nebo se nezachovaly.

Seznam usedlých, který níže uvádím v přehledném abecedním pořadí, je z lokalit, kde se přes d silnou německou kolonizaci udrželo domácí obyvatelstvo. Pokud není u příjmení rok výskytu, je jím 1676, září.

PANSTVÍ DEŠTNÉ: lánský rejstřík č. 71

Půllánici:

BACHNÝ Martin; 1657; DÖHMEL Georg; 1657; DÖHMEL Martin; FRITSCH Caspar; GÜTTER LE Georg; 1657; HUSENKA Martin; KADALKA Martin; KELLER Andres; KEDAR Jakub; KOLUBEK Václav; KÖHLER Martin; 1657; KOTRLA Jan; KOTTERLE Carl; KRPIČKA Ondřej; 1657; KRPIČKA Urban; KUČHTA Jan; 1657; MÁCHA Jan; NEUMANN Hans; PRETSCH Paul; RICHTER Wentzl; 1657; RÖHRICH Mathes; SCHEFFER N.; 1657; SCHINDLER Georg; SLOCHOVÁ Anna; STEIGER Adam; 1657; STEICH Mathes; 1657; STRICKER Peter; STRICKER Wentzel; 1657; ŠEBESTA Šimon; ŠICH Václav; 1657; VIZURA Faltýn; VIZURA Jiří; 1657; WAGNER Hans; 1657.

Nové půllány:

PUČKA Václav; STEIGER Georg.

Čtvrtlánici:

AMEISER Hans; 1657; AMEISER Mathes; BACHNÝ Jiří; HAŇĚL Jiří; HANĚL Ondřej; 1657; HUSENKA Matěj; KLEMENT Pavel; 1657; PUČKA Bartoloměj; 1657; REIF Jakob; TOMAN Kuba; TOMÁŠ Jiří.

Domkáři:

ČERVENKA Václav; FLIČKA Martin; FRITSCH Melcher; FRITSCH Paul; FRITSCH Wentzel; HARSCH Hans; HÖGER Georg; 1657; KELLER Michel; 1657; KOTRLA Bedřich; KRPIČKA Jiří; LENHARDT Paul; MARTIN Bernard; POHL Hans; 1657; POLÁK Matěj; 1657;

POLÁK Ondřej: 1657; PROKEŠ Faltýn; REIF Bartel; REIF Wentzel; RÖHRICH Martin; SCHINDLER Adam: 1657; SCHINDLER Georg: 1657; SCHMIDT Peter: 1657; SLOVAČKA Hanuš: 1657; SCHNEIDER Hans: 1657; VLADAŘ Vojtek; VOJTEK Martin.

Staré pusté domky - dva beze jména.

PANSTVÍ DOLNÍ ŽIVOTICE: lánský rejstřík č. 70

Celolánici:

LORENZ Mathes; MACHÝNEK Blažej: 1657.

Půllánici:

BÁRTEK Melichar: 1657; BLÁHA Bartoloměj: 1657; KAPUSTA Václav: 1657; MACHÝNEK Kašpar: 1657; MACHÝNEK Tomáš; MELICHARŮ Vavřinec; MELCHER Mathes: 1657; MELICHAR Vavřinec: 1657; MELICHARŮ Jan; NOVÁK Tomáš; PAVLIČEK Bartoš; SEDLÁČEK Tomáš; VÁLKŮ Jan; VÁVRŮ Bartoš; VÁVRŮ Jan; VOTAVA Hanuš: 1657; WALKES Hans: 1657.

Nové půllány:

KLÁSEK Jiří; SCHILTER Martin; SLATINSKÝ Ondřej; ŠKROCH Mikuláš; TENGL Martin.

Usedlíci na 3/8 lánu:

KUČAN Jiří; RYŠAN Jiří: 1657; ŠKROCH Havel: 1657; ŠKROCH Matěj.

Nový 3/8 lán:

SCHILTER Wentzl.

Domkáři:

ADAMEC Jiří; CABEL Jiří; HLAVÁČ Jan; HOPPEMANN Hans: 1657; CHMELAŘ Jiří; JUREČKA Pavel: 1657; KOMÁREK Jan: 1657; KONEČNÝ Štěpán: 1657; KÖNIG Jakob; KOSTKA Martin; KRVAC Šimon: 1657; LACHMAR Mikuláš: 1657; LHOTSKÝ Zachariáš; MARTÍNKOVSKÝ N.: 1657; MATEČKA Jiří: 1657; MELCHER Hans: 1657; NOVÁK Vít; PALUNDEK Vítek; RYŠAN Jiří; STEFFAN Hans; STRNADEL Jakob: 1657; SVĚTLÍK Jan; TEICHMANN Greger: 1657; TKÁČ Vavřín; VÁLŮ Jiří.

Nové domky:

KAŠPARŮ Jan; MATOUŠŮ Valentín; OCHRANA Jiří.

PANSTVÍ HERTICE:

Nový půllán:

VLČEK Pavel.

Nové domky:

KONEČNÝ Jiří; KOVÁČ Jan; PAVELEK Pavel; VALOUŠEK Foltýn; ZEMAN Pavel.

PANSTVÍ JAKTÁŘ: lánský rejstřík č. 77

Usedlíci na 6/4 lánu:

KOTRČ Jakob; KOTRČ Vavřín: 1657.

Usedlíci na 5/4 lánu:

FIRLEJ Beneš; KUČA Pavel; MATOUŠEK Staněk: 1657; SUCHÁNEK Jakob; UVÍRA Bartoloměj.

Nově pustý 5/4 lán:

RYCHLÝ Jan.

Celolánici:

GELA Jiří; KOTRČ Jeremiáš: 1657; KRÁL Matouš; KRETEK Beneš: 1657; KVIRSEK Tomáš: 1657; PORTAŠ Jan; UVÍRA Václav.

Usedlíci na 3/4 lánu:

BOLATSKÝ Jiří; GILLER Jeremias: 1657; KRAVAŘSKÝ Tomáš: 1657; MANDRLA Jiří; PECHNÍK Jan; SUCHÁNEK Jan; UVÍRA Bartoloměj; VEJBICKÝ Martin: 1657.

Půllánici:

BILIČOVÁ Eva: 1657; KUČA Jakub.

Čtvrtlánici:

MACHÁČEK Jiří; ZICHA Jakub: 1657.

Zahradníci:

GIRLA Jiří; MACEK Valenta.

Domkáři:

ADÁMEK Jan; ADAMICA Šimon; BOŘINSKÝ Jan: 1657; ČECHŮ Jan: 1657; FICEK Jakub; FIRLEJ Petr; FRANKOVÁ Marina: 1657; GRABEC Jakub; GRABEC Valentin: 1657; HRISKA Staněk: 1657; HUDEČEK Jiří; KNITKOVÁ Mariana; KOCEK Václav: 1657; KOZMICKÝ Matouš; KRETEK Martin; KRUPNÍK Jan; MATOUŠKOVÁ Kateřina: 1657; NĚMEČEK Václav; PAUL Martin: 1657; PECHNÍK Kryštof; POHL Georg; RYCHLÝ Matouš; ŠKUTA Tomáš; TÍSEK Řehoř: 1657; VOLNÝ Ondřej: 1657; VRBICKÝ Matouš: 1657.

Starý pustý domek: 1657

KRÁLKOVSKÁ N.

Nový domek:

JÍLKOVÁ Marina.

PANSTVÍ KETŘ - léno: lánský rejstřík č. 59 b

Úsedlíci na 3/4 lánu:

KVÍTEK Matěj; PETSCHUH Mathes.

Staré pusté 3/4 lány: 1657

HANES Mathes; KREITNER N.; ŠIMEK Bartoloměj.

Půllánici:

BERKA Jiří; BOŘÍK Řehoř; FUCHS Georg: 1657; FUCHS Martin; GERE Martin: 1657; HANKA Jiří; HEINZ Hans: 1657; HEINZ Šimon; HEISS Michel: 1657; HERRMANN Martin; JAŠEK Adam; KLEIN Paul: 1657; KLÍMA Kašpar; KOZUB Pavel; LANGE Martin; LINDNER Georg; MACKA Bartoloměj: 1657; MRAČEK Matěj; NITSCH Hans: 1657; NITSCH Velten; PALEČNÝ Tomáš; PREISS Georg; SEDLÁČEK Ondřej: 1657; SELTZER Michel: 1657; ŠÁTKOVÁ Anna; ŠIMEK Bartoloměj; ŠMAKOV Matěj: 1657, 1676; ŠTĚRBA Bartoloměj: 1657; ŠTĚRBA Václav; VANĚK Tomáš: 1657; VÍTEK Bartoloměj: 1657; VÍTEK Kryštof: 1657; WERNER Martin: 1657.

Nové půllány:

ANDRÝSEK Hanuš; LINDNER Šimon.

Staré pusté půllány: 1657

KEMM Caspar; KLEINER Georg; KOŠ N.; KRAUS Michel; LANGER Georg; LOVÁK Šimon; MALCHER Georg; MIKEŠ Kubeš; MIRKEN Hans; NABEL Šimon; NIEDERLE N.; RIKRICHER N.; SCHAFFEL N.; SCHNEIDER Mathes; STEFFER Georg; WERNER Paul.

Nově pusté půllány:

ŠMAKOV Matěj; VÍTEK Bartoloměj.

Staré pusté čtvrtlány: 1657

BECK N.; FLEISCHER N.; KOLB Melcher; RAŠKA N.; SEKLER Thomes; SCHMIDT N.; SYNOSL N.

Domkáři:

BERG Jakob; BERGEL Paul; BULAN Jiří; ČATKA Šimon; ČESLA Jan; GALL Jakob: 1657; HIRSCH Lorentz: 1657; HUNKE Hans: 1657; SCHNEIDER Mathes: 1657; SONTAG Thomes: 1657; ŠIMEK Martin; ŠTĚTKA Tomáš: 1657; TOMÁŠEK Jakub: 1657; VOVALSKÝ Michal.

Nové domky:

KORNÍK Michal; PLAČEK Martin; PODLESNÝ Vavřinec.

Nově pustý domek:
ANDRLA Ondřej.

PANSTVÍ LHOTKA:

Půllánici:

FOLTÝN Havel; FOLTÝN Ondřej; 1657; FRANÍK Kryštof; FRIDERICH Wentzel: 1657; KOTRLA Macek; KRIEGER Jakob; KRYGAR Mathes: 1657; KUČA Urban; LHOTSKÝ Tomáš; MATOUŠ Baltazar; MEISEL Paul; MEISLIČKA N.: 1657.

Čtvrtlánici:

BLAHENKA Bartoš; JAŠEK Matěj; KOTRLA Ondřej; KOTRLA Tomáš: 1657; KRÁL Šimon: 1657; KRČ Blažej; LENČÍK Martin; MATZNER Georg; RADEK Jiří; SLÁDKŮ Vavřinec; ŠIMEK Hanuš.

Domkáři:

BENEŠ Martin: 1657; BENEŠ Matouš; BUDA Jakub: 1657; FRANĚK Ondřej; KOVALŮ Jakub; LENČÍK Jan: 1657; OCHRANA Jiří; OPATRIL Martin; ŠTARNOVSKÝ Bartoš; ŠTARNOVSKÝ Ondřej.

PANSTVÍ LITULTOVICE: lánský rejstřík č. 86

Usedlíci na 3/4 lánu:

KUCHAŘ Jiří: 1657; LORENZ Georg; NITSCH Hans; UVÍRA Hanuš: 1657; VLČEK Ondřej.

Půllánici:

CIKÁN Jiří; HRÁDEK Bartoš: 1657; HRÁDEK Martin; KLÁRA Jakub; NITSCH Thomes; NOHEJL Bartoš: 1657; NOVÁK Jiří; PAVELEK Pavel; PAVLÍČEK Jiří; TOMAN Ondřej; UVÍRA Tomáš: 1657; VANĚK Vavřin; VOZNIČKA Tomáš; VYŠATA Blažej: 1657.

Starý pustý půllán: 1657

SLÍVOVEC N.: 1

Čtvrtlánici:

BURDA Jakub; BURDA Jiří; GLOS Mikuláš; CHMELAŘ Jiří: 1657; KUBA Jakub; MEISEL Jakob; MEISEL Georg: 1657; MEISEL Greger; NOVÁK Jakub: 1657; SEDLÁČEK Jakub; ŠVEJDA Adam.

Nově pustý čtvrtlán:

CHRAPIK Vavřinec.

Domkáři:

FOJT Adam: 1657; FOJT Vavřinec; KŘÍNEK Martin: 1657; LORENC Vavřinec; MICHÁLEK Michal; MORAVEC Petr; POLANOVÁ Anna; STARÝ Jan.

PANSTVÍ MIKOLAJICE:

Celolánik:

BENEŠ Tomáš.

Půllánici:

BEJA Mikuláš: 1657; BENEŠ Adam: 1657; BENEŠ Petr: 1657; BRUNTALSKÝ Marek: 1657; ČECH Tomáš; FOLTÝN Adam; JANIČKŮ Jiří; KOČÁREK Bartoš; KUTNÍK Václav: 1657; MACHÝNEK Marek; ŘÍHA Jan: 1657; SLÁDEK Jan; SVĚTLÍKŮ Jan.

Nový půllán:

BENEŠ Tomáš.

Staré pusté půllány: 1657

BLECHOVÁ N.; KUČOVÁ N.; PLECHOVÁ N.; REGLERIN N.; STRAKOVÁ N.; SVRŠKOVÁ N.; VALENTINOVÁ N.

Nově pusté půllány:

ČAPAL Jan; HUDEC Jiří; KAPUSTA Valentin; TEICHMANN Nikolas; VENKOVSKÝ Jan; VITÁČEK Šimon; ZIT Jan.

Domkáři:

BENEŠ Jan: 1657; BREYER Hans: 1657; ČAPAL Staněk: 1657; HEIN Thomes; HEJDUK Ondřej;
 KOČÁREK Vavřinec; KOVAL Jakub; POTOČNÝ Ondřej: 1657; RYŠKA Bartoloměj; TESAŘ
 Martin; VALIČEK Ondřej: 1657; WAGNER Hans; WAGNER Andres: 1657; ZIMMERMANN
 Georg: 1657; ZUNEK Adam.

PANSTVÍ SLATINA: lánský rejstřík č. 28

Celolánici:

BENEŠ Jan: 1657; ČAPEK Pavel: 1657; NAGEL Georg: 1657; OCÁSEK Martin: 1657; 1676;
 PAVLÍK Ondřej; STOKLÁSKA Řehoř; ŠUREK Martin: 1657; VAJDA Adam: 1657; VAJDA Jan;
 VAJDA Jiří; VAJDA Matouš; VAVŘEČKA Ondřej; VAVŘEKAŘehoř; VAVŘIČKA Jan: 1657.

Starý pustý lán: 1657

GRETZNER Andres.

Nově pustý lán:

KONEČNÝ Mikuláš; VAJDA Hanuš; VAJDA Jan.

Púllánici:

FRYŠKŮ Martin: 1657; GLOS Martin.

Domkáři:

BENEŠ Jiří; BURSMANN Mathes; ČAPEK Jakub; GREČKŮ Jiří; HAHN Barthel: 1657; HERR-
 MANN Hans; HOPPE Adam: 1657; HOPPE Michel: 1657; HYNDA Jiří; JUREČKŮ Vavřinec:
 1657; KELLER Thomes; KNOPF Valtin: 1657; KUNZ Baltazar; KŮŽKA Pavel: 1657; LIŠKA
 Matěj: 1657; MYŠKA Martin; NEZDÁRNÝ Jakub; OCÁSEK Jan: 1657; POLÁČEK Kašpar:
 1657; SCHEFFER Barthel: 1657; SCHINDLER Greger: 1657; SOKOL Tomáš; STOKLAS Ma-
 těj: 1657; VAJDA Matouš; VAJDA Ondřej; WINDE Georg: 1657.

Staré pusté domky: 1657

BRUMOVSKÁ N.; KELLERIN N.; KOVÁŘOVÁ N.; LUKEŠOVÁ N.; SKÁLOVÁ N.; ZAHRÁD-
 KOVÁ N.

Nově pusté domky:

STOKLAS Adam; VODKA Ondřej.

PANSTVÍ SLAVKOV: lánský rejstřík č. 56

Usedlíci na 3/4 lánu:

FAJKA Martin; GEBAUER Georg: 1657; JEDLIČKA Adam; JEDLIČKA Šimon: 1657; KALOUS
 Jan; KOČÍ Jan: 1657; KUBÁNEK Jan; KUBÁNEK Pavel: 1657; LEPSÍK Jan; LEPSÍK Martin:
 1657; MACH Jiří: 1657; MACHÁČEK Bedřich; MAYER Jakob; MÜLLER Hans: 1657; NEDO-
 PILEK Jiří: 1657; PESHER Jakob; PEŠEK Jiří; PILGRÍM Adam; POLÁK Ondřej: 1657.

Nové 3/4 lány:

HOLEŠKA Valentin; VEČEŘEK Jan.

Nově pustý 3/4 lán:

BABOROVSKÝ Václav.

Nový púllán:

JURÁNEK Valentin.

Domkáři:

BABERČÍK Jiří: 1657; DUBINSKÝ Staněk; HECKER Thomes; HOLUB Hanuš: 1657; HOTA Pa-
 vel: 1657; CHROMEC Macek: 1657; PEKAŘ Jan; POLÁK Havel; PROKEŠ Marek; RYBNÍKÁŘ
 Tomáš; SCHNEIDER Kuba: 1657; SCHULZ Jakob; SMETANA Jan; SMETANA Václav: 1657;
 ŠRÁMEK Valentin; TEICHMEISTER Hans: 1657; VÁVRLE Mikuláš: 1657; VOLNÝ Michal;
 WURKE Georg; WURKE Jakob.

Staré pusté domky: 1657

HALÍKOVÁ N.; KRČMÁŘOVÁ N.

Nově pustý domek:
PISKOREK Tomáš.

Nový domek:
ČERNÝ Pavel.

PANSTVÍ ŠTÁBLOVICE: lánský rejstřík č. 133

Půllánici:

ČERNÍK Martin; HLÁSNÝ Šimon; CHROMÝ Vavřinec; JAŠEK Jan; JEŽ Pavel: 1657; MARTÍN-
KŮ Jiří: 1657; MARTÍNKŮ Matěj; PEKAŘÍK Bartoloměj; PEKAŘÍK Václav: 1657; POLÁK
Adam: 1657; PRDA Jakub; PROKEŠKA Blažej; PROKEŠKA Jakub; PROKEŠKA Václav: 1657;
SVĚTLÍK Matěj: 1657; 1676; SVĚTLÍK Václav: 1657; VÁCLAVŮ Matouš: 1657.

Staré pusté půllány: 1657
ČERNUCHOVEC N.; VAVR LA.

Nově pusté půllány:
KOVAL Jiří; PAVLÍK Václav; POLÁK Šimon; TESAŘÍK Jan; TOMAN Václav.

Starý pustý čtvrtlán: 1657
JÍRKOVEC N.

Nově pusté čtvrtlány:
NAVRÁTIL Kašpar; SVĚTLÍK Hanuš.

Domkáři:

BENEŠ Jiří; GARTNER Georg: 1657; CHOLAVA Pavel; KREJČÍ Matěj: 1657; 1676; KŘEČ
Jan; PRDA Jiří: 1657; PRDA Václav; ŘÍČKA Bartoloměj: 1657; SCHNEIDER Mathes: 1657;
SVĚTLÍK Tomáš; TEICHMACHER Georg.

PANSTVÍ TLUSTOMOSTY: lánský rejstřík č. 59a

Usedlíci na 3/4 lánu:

ADÁMEK Melichar; BUGALA Michal; BUGALA Ondřej: 1657; DZIUMBLA Matěj; DZIUMBLA
Řehoř; GRIFF Martin; GRIFF Valtin: 1657; SYTNER Martin; TEVEL Pavel: 1657; VOLFÍK
Matěj; WOLF Georg.

Nový 3/4 lán:
KÁŇA Jiří Jakub.

Domkáři:

DRAGAN Jiří; HYNDA Řehoř: 1657; JOCH Valtin: 1657; KÁŇA Jiří: 1657; LYSÝ Řehoř; MA-
REK Marek: 1657; NOVÁK Valentin; SOVÍK Blažej; ŠILHA Bedřich.

Nové domky:

ADÁMEK Kašpar; BADURA Vojtek; HALAMODA Tomáš; KANIA Mikuláš; KOTRBA Pavel;
LYSÝ Kašpar; PORČÍ Jakub; TYC Pavel; VAVŘÍN Ondřej.

Staré pusté domky: 1657
KESOVSKÝ Matěj; NOVÁKOVSKÝ Jan.

PANSTVÍ UHLÍŘOV: lánský rejstřík č. 45

Usedlíci na velkých 3/4 lánech:

NEDOPILEK Ondřej; ROCHEL Matěj.

Nově zpustlé velké 3/4 lány:
KLIČKA Pavel; ROKYTA Ondřej.

Usedlíci na malých 3/4 lánech:
KLUČKA Vavřinec: 1657; MÍČEK Jiří; OSLIZLA Pavel; VAJDA Jan.

Malý půllán:
BOBEK Jan: 1657; GURŠAN Jan.

Domkáři:

KLUČKA Pavel: 1657; KLUČKA Vavřín; OSLIZLA Jiří; ŠŤUKA Matěj: 1657; VOJTÍK Tomáš; ZAHRADNÍK Jan: 1657.

Nově zpustlé domky:

DUBEK Matěj; GREGERIN Catharina; VOJTEK Tomáš.

PANSTVÍ VELKÉ PETROVICE: lánský rejstřík č. 59c

Usedlíci na 3/4 lánu:

KAVKA Jan.

Půllánici:

BÁRTEK Ondřej; BERNARD Bartoloměj: 1657; BERNARD Matouš; CIBULKA Kuba: 1657; FIRLEJ Ondřej: 1657; FRYDRYCH Řehoř; HENČÍK N.; KALUS Matěj: 1657; KALUS Matouš; KERHUD (KRHUT?) Šebestián; KOTRBA Šimon: 1657; KOTRBA Vavřín: 1657; KOVAL Jiří; KOVAL Matouš: 1657; KRETEK Kryštof: 1657; KRETKOVÁ Anna; KRÍŽEK N.; LAČNÝ Martin; MANŽDIGAL Klement: 1657; MANŽDIGAL Vavřín; MARTÍNEK Jan: 1657; MOTÝL Blažich; MOTÝLOVÁ Kateřina: 1657; MUSIL Šimon; NEVRLA Jan: 1657; NEVRLA Ondřej; PLIČH Petr; ŘEHOŘEK Vavřín; VODKA Matěj.

Nové půllány:

ČERNÝ Jan; MODLA Mikuláš; NEDBALA Jiří; PEČORKA Šimon.

Čtvrtlánici:

HRUŠKA Jan; CHLOPIK Ambrož; KAMALA Jiří: 1657; KOTRBA Václav: 1657; KŘEŤÁK Vavřín: 1657; KUKELKA Jakub; LIBEROS Blažej; MATULA Vavřín; MLÁDEK Jakub; POSNÍK Marek: 1657; POSNÍK Šimon; SCHUSTER Adam; ŠTĚRBA Kašpar; ŠTĚRBA Melichar: 1657; TEPLÝ Matouš: 1657; TEPLÝ Šimon; TŘETAČKA (TŘETAČKOVÁ) Anna; VEČEREK Štěpán a jeho syn: VIKTORIN Jiří: 1657; VRÁNA Blažej: 1657; VRÁNA Kašpar; ZACHOVÝ Ondřej: 1657; ZACHOVÝ Tomáš; ZÁRUBA Ondřej; ZEZULA Mikuláš: 1657.

Nové čtvrtlány:

LABUŤ Jiří; LHOTA Jan; LIŠKA Valentin; MOTÝL Baltazar; STRAKA Baltazar.

Domkáři:

BIOLES Matěj; DIVIŠ Matěj; FRANĚK Ondřej; HOMOLA Martin; KAMOLA Martin; KYŠKA Matouš; LUKEŠ Šimon; NIRNÝ Jiří; PASMONKA Jiří; POTMĚLÝ Vavřín; PRCHALA Jiří; SOBRNA Jan; ZÁKREJDA Šimon; ŽELEZNÝ Jiří.

PANSTVÍ VLAŠTOVIČKY: lánský rejstřík č. 237

Celolánici:

MILIČ Kašpar; MILIČ Pavel: 1657.

Usedlíci na 3/4 lánu:

KOŽENÝ Jiří; KRÁL Jan; RESNAR Blažej; RESNAR Šimon: 1657; ŠIMERA Jan: 1657.

Půllánici:

JEVICKÝ Petr: 1657; KRÁL Jakub; KRÁL Petr: 1657; MENŠÍK Marek: 1657; ONDRÁČEK Staněk: 1657; ONDRÁČEK Tomáš; OTĚPA Jiří; OTĚPA Mikuláš; VLČEK Jeremiáš.

Domkáři:

ANDRÝSEK Šimon: 1657; BUČEK Jan; ČECHULA Jiří; FIALA Michal; CHURÝ Jakub; KLOS Petr; PITLER Greger: 1657; RESNAR Šimon; SPRINZL Bartel: 1657; VLČEK Vavřinec: 1657.

Prameny: St. archiv v Brně, sign. A 8, D 1-2, L 2

Literatura:

1. Broft Miroslav: Dějiny Slezska do r. 1848. Vlastivědný sborník slezský, II. díl: 1926, str. 77. Jiřík Karel a kolektiv: Dějiny Ostravy : 1967, str. 71
2. Hošák Ladislav: Historický místopis země moravskoslezské: 1938, str. 733
3. Brdlík František: Průvodce po dějinách věku starého, středního a nového, 2. vyd.: 1893, str. 207

4. Ottův slovník naučný, díl XV.: 1900, str. 325, heslo Kuenring
5. Čs. vlastivěda, díl II. Dějiny, svazek 1.: 1963m str. 460
6. Čs. vlastivěda, c. d. str. 461
7. Novotný Jaroslav: Moravský berní systém v století XVII. Časopis Matice Moravské, roč. 58: 1934, str. 163
8. Radimský Jiří: Moravské enklávy ve Slezsku na základě rozboru lánských rejstříků. Slezský sborník č. 4, roč. 43 z r. 1945, str. 209
9. Čs. vlastivěda: c. d. str. 461
10. Novotný Jaroslav: Moravský berní systém v stol. XVIII. ČMM, roč. 59 1935, str. 322
11. Fišer Josef: Lánové visitace na Moravě v XVII. století. ČMM, roč. 56: 1932, str. 406
12. Radimský J.: c. d. str. 210
13. Ottův slovník naučný, díl. XV.: 1900, str. 608-9, heslo "lán"
Teysler - Kotyška: Technický slovník naučný, díl VII.: 1932, str. 544, heslo "lán"

NESLYŠNÝ HLAS ZVONŮ

Rudolf Zrůbek

Nepůjde o nový akustický poznatek, ale o hlas historie, bohaté, zajímavé, které může naslouchat řada badatelů různého zaměření ještě i dnes po několika staletích.

Při práci na kampanologickém soupisu v Podorlicku, pozůstávajícím ze zjišťování hudební, výtvarné a řemeslnické kvality zvonů, musel jsem pročíst i desítky nápisů s chronogramy a konfrontovat se skutečností i všechny údaje farních pamětnic. Z těch posledních a z archívních materiálů jsem se dozvěděl o mnoha unikátech, které vyrvaly obě rekvizice v I. a II. světové válce z jejich určeného prostředí. Přitom se objevily i cenné heraldické doklady, na jejichž závažnost bych zde rád upozornil a přímo uvedl příklady z uvedeného regionu. Erby na zvoncích, rodopisné, místopisné i časové údaje tvoří jen část textů vedle biblických citátů, veršů a jiných úryvků. A toto všechno vnější, slovy vyjádřené sdělení, patří s lahodným zvuku k mistrné harmonii ducha a práce, unikátní na každém díle, zrcadlící nenapodobitelné současnosti doby vzniku, ale volající i k dálkám budoucnosti.

Pozornost, věnovaná i tomuto oboru "kampano-heraldiky", by jistě přinesla badatelům nejedno překvapení, radost z poznání a časem obohacení pro naši genealogii a heraldiku.

Uvedené popisy zvonů jsou zkrácené, jazykové archaické výrazy z doby vzniku díla, byly většinou přepsány v původním znění. Předmětem zkoumání jsou erby šlechtických rodů. Na některých jiných zvonech možno objevit i erby zvonařů, církevní hierarchie, měšťanů, cechů aj., mnoho zvonů je však bez jediné značky, písmene, tedy bez jakékoliv vypovídací schopnosti.

Bohuslavice u Nového Města nad Met. (kostel sv. Mikuláše)

Zvon z roku 1581

s nápisem: Letha Panie MDLXXXI za urozeného pana pana Wolfa z SStubenberku a na Kopfenberce, Frimburku, Amareku a na Novém Městě nejwysši ssenk diedziny kniezietwci SStyrského gest slyt od Eliasse Stodoly v Hradczy nad Labem
relief: erb Stubenberků

Cuclava u Kostelce nad Orlicí (kostel Bolestné Matky Boží na Homoli)

Zvon z roku 1693

(váha 40 centů) s nápisem: Nákladem wysoce urozené hrabienky paní Teresie El. owdowělé hrabienky z Ugartu, rozené hr. ze Žďáru, paní na Borownici, Závrrsí a Lhotě Lipanské - Tento zwon gest slyty ko czti a chwale Bozzi a blahoslawené Panny Marie bolestné L. P. 1693 - Joannes Priucey fusor campanarum a civis Neoboleslavie fecit.
relief: erb rodu z Ugartu (zvon rekvirován za I. svět. války)

Častolovice nad Orl. (kostel sv. Víta)

Zvon "Orlík" z roku 1564

(váha 500 kg) s nápisem: Ga zwon Worlik wolám k schazeni lidu Boziho. - lit sem znowu nakladem lidskim k zadussi Czastolowickemu skrze mistra Adama Tarabu konwarze roku 1564 - Henricus A. Rager Dominus in Czastolowitz et Neidek - Regina Goffenstheim domina in Czastolowitz et Neidek

relief: dva rodové erby Jindřicha z Regeru a jeho manželky Reginy

Zvon "sv. Vít" z roku 1612

(váha 1900 kg, výška 102 cm, hor. \varnothing 80 cm, dol. \varnothing 102 cm) s nápisem: z citátu proroka Eliáše a textem: Friedericus senior ad Oppersdorff Liber Barone de Dub et Friedstein in Czastolowitz et Tinischt sacrae Caesareae Maiestatis Consiliarius.

(Puklý zvon byl přelit a na dolním okraji doplněn ještě nápisem: Ke cti a chvále boží a sv. Víta na památku vojínů padlých ve světové válce 1914 - 1918, přelit nákladem farnosti častolovské L. P. 1919 od Octava Wintra v Broumově).

relief: znak rodu Oppersdorffů

(Zvon byl rekvírován ve II. svět. válce 1942)

Krčín u Nového Města nad Metují (kostel sv. Ducha)

Zvon z roku 1605

relief: erb Stubenberků

Kunvald u Žamberka (kostel sv. Jiří)

Zvon "Hrubák"

starší - přelitý r. 1752 s nápisem: Za slawneho panowani wysoce urozoneho P. P. Antonina Vita Sv. RZ. Hrabiete z Bubna a z Lititz, diedicznego Pana panstvi Ziamberskeho, Daudleb, Geleni, Blatta a Vegvanovicz G. CZ. a K. M. Appellati Raddi 1752 - Tyz za czasu W. P. Waczlawa lana Rzehaka fararze Bartosowickeho slyt gest od Ioanna Zeidy w Wysokym Megtie. (Zvon o váze 1017 1/3 lib. byl v roce 1916 rekvírován)

relief: erb rodu Bubnů z Litic

Náchod (kostel sv. Vavřince)

Zvon "Marie" z roku 1663

zhotoven zvonařem Martinem Schretterem v Náchodě (váha 40 zvonařských centů)

relief: erb Marie Benigni kněžny Piccolomini de Aragona, roz. vévodkyně zů Sachsen

Zvon "Umiráček" z roku 1703

(váha 2 centy) s nápisem: Vetero Pragae fusa ab Antonio Schönfeldt

relief: alianční dvouerb rodu Piccolomini a Kolovratů

Neřatov (v roce 1945 zaniklý kostel Nanebevzetí Panny Marie)

Zvon z roku 1603

(váha 350 kg) s nápisem: Kompt lieber Leit - erscheinet mit Danken vor Gottes Angesicht - Lobsinget unserm Gott - 1603 - Christoff von Mauschwicz und Armenrut auf Rokitnicz

relief: erb rodu Mauschwitzů

Potštejn (kostel sv. Vavřince)

Zvon z roku 1571

(přelitý 1862) s pův. nápisem: Tento zvon gest dielan ke czti a slawe Bozi za sprawy urozoneho pana Mikulasse z Wildsteina toho czasu ourzednika panstvi Potsstynskeho radou a pomoci geho - slit gest r. 1571 - (nápis po přelitu): Bleskem zmařen d. 3. srpna 1861, přelil Karel Bellmann c. k. dvor. zvonař v Praze - znovu zjednáán patronkou chrámu tohoto, svobodnou paní Alžbětou Dobřenskou z Dobřenic z rodu hrabat Harbuval a Chamaré r. 1862.

relief: erb pánů z Dobřenic

Přepychy u Opočna (kostel sv. Prokopa)

Zvon z roku 1553

(váha 30 centů) s nápisem: Léta Panie MDLIII - Tento zvon gest slit ke czti a k chwale Panu Bohu wssemohaucimu skrze Waczlawa Konwarze w miestie Hradczy nad Labem

relief: erb Trčků z Lípy

Týniště nad Orlicí (kostel sv. Mikuláše)

Zvon "Maria" též "Poledník" z roku 1704

(váha 843 kg) - rekvír. v roce 1916 s nápisem: In omnem terram exivit sonus eorum et in fines terrae verba eorum. - Anno 1704 campana fusa Damiano de Sternberg, Domino Hereditario in Zasmuk, Czastolowitz etz. Ad ecclesiam Sti. Nicolai Episcopo in oppido Tinicht collatoré - A.M.D.G. et B.M.V. - Honorem adque perpetuum omnium fidelium memoriam.

(zvon ulil Nicola Prequey zvonar z Mladoboleslawský).

relief: erb Hrabat Šternberků

Zvon "Vavřinec" z roku 1764

(váha 129,5 kg) rekvírován v roce 1916 s nápisem: Franciscus Philipus S.R. Im. Comes de Sternberg, aurei veleris equem, dominus in Zasmuk, Czastolowitz et Tinischt - Johann Georg

Kühner gott mich in Prag 1764
relief: erb rodu Šternberků

Vysoký Újezd nad Dědinou (kostel sv. Jakuba)

Zvon z roku 1552 (ladění G1 + 1,5; výška 90 cm, Ø 113 cm, váha neznáma)

s nápisem: Léta Paně MDLII tento zvon gest lit ke czti a k chwale Panu Bohu wsemohouczimu skrze Waczlawu Konwarze w Hradczu ke zadussi do Wysokiho Augedza

relief: erb Trčků z Lípy

ORLT, ORLT-DVOŘÁK, ORT Vladimír Ort

V gruntovní knize panství Kosteckého, založené právě před 400 roky, čteme, že panský dvůr ve Střehomi u Sobotky koupil Kašpar Orlt "ve čtvrtek den památný Těla Božího Léta (= 25. 5. 1595) 1595 z jisté vůle a poručení jeho milosti pána pana Woldřicha Felixe z Lobkovic" za 550 kop gr. Z dominikální půdy se stal statek rustikální, na němž nový hospodář seděl do r. 1608. V sobotu po sv. Třech králích r. 1609 (= 10. 1. 1609) ujímá se hospodaření jeho druhý syn Jan a to na statku již zvelebeném, neboť grunt jest nyní "ošacován" na 700 kop. Mezi přídavky jest kromě hospodářského vybavení a jiného domácího zvířectva též 6 klisen a 70 ovcí, což samo o sobě dokazuje, že dvůr byl značného rozsahu a živým inventářem dobře opatřen. Bylo to v době, kdy naše země sice byly zmítány náboženskými rozbroji, tyto však nijak výrazně do života obyvatel kosteckého panství nezasáhly díky tolerantnímu jednání vrchnosti.

Jinak tomu bylo ovšem po vypuknutí války třicetileté, ve které byly české země dějištěm bitev a nepřátelských vpádů jakož i loupení soldateskou a cizí, nebo vojskem císařským.

Statek jest nedaleko hradu Kostí, který jako důležitý strategický bod vystřídal několikrát oddíly válečných vojsk a často hrůzy války dolehly na celý kraj plnou silou. Josef Pekař v Knize o Kostí podává o tom svědectví čerpaná z černínského archivu a tu se dovidáme o drancování panství se strany vlastních i cizích vojsk, vypalování a ničení celých osad a o hladu. Území, zvaná Proseč, Stěbořice a Horka jsou jména zaniklých obcí. Krutě řádili zejména Švédové vedení generálem Banérem, pro jehož manželku byla Kost jako sídlo vyhrazena a poddaným bylo předepsáno platiti pro ni 300 zl. týdně. V květnu 1639 švédská vojska posádka Kost obsadila, v červnu byla obsazena i Sobotka a více než polovina města lehla popelem. Po vypuzení Švédů neméně krutě si počínali císařští, když přes 20 regimentů polního maršálka Piccolominiho leželo na kosteckých gruntech. Dobytek byl probrán, lidé utíkali do lesů nebo své grunty opouštěli vůbec, zaseté obilí bylo zničeno. Pustých gruntů bylo napočteno 161, spálených 51. Za armádu přišel mor, po moru hlad. Od jara r. 1642 Banéra vystřídal švédský generál Torstenson, jehož vojsko si počínalo právě tak krutě, jako armáda předchozí.

Uprostřed válečných zmatků a béd hospodář Jan Orlt umírá po 33 letech hospodaření. Kvetoucí statek převzal, ve zbídačelém stavu se jej ujímá jeho syn Martin Dvořák, a to podle zápisu v gruntovní knize kosteckého panství dne 7. ledna 1642. Statek byl tentokrát "ošacován" pouze na 520 kop míš. V jakém dezolátním stavu se hospodářství nacházelo, podává výmluvné svědectví zápis o přídavcích, které vyplňují v předchozím zápise Jana Orlta celý dlouhý odstavec, nyní se však stručně konstatuje: "Přídavkův se žádných od dobytka nenachází, kromě oseto na zimu žita 6 str. Pšenice oseto po 2 str. vše míry pražské, to se hospodáři přidává." Následuje však dlouhý soupis povinností k proplácení podílů pozůstalé vdově a dětem zůstavitele, jakož i dluhů. Ouroky po dobu posledních tří let se vrchnosti platiti nemohly, hospodář zůstal dlužen i mzdy pomocným silám, takže nastupující jest značně zatížen nejen "vejrunky", ale i nároky třetích osob.

Při rodopisném bádání přicházíme často na některého z našich předků, který zaujme naši zvláštní pozornost v souvislosti s dobou, ve které žil. Podle událostí, které nám podává historie, můžeme si učiniti obraz, co dobrého i zlého naši předci spolu prožívali. Gruntovní zápisy dosud zachované jsou objektivním pramenem, neboť zachycují nejen skutečnosti, týkající se našich předků, nýbrž i obraz doby, ve které k zápisům došlo.

Jednou z těchto osob z rodu Ortů (až do r. 1745 se psali Orltové) pocházejících ze Střehomi na Kostecku jest Martin Orlt, jenž se narodil r. 1617 a žil do r. 1697. Martin, jenž se narodil

Grunt Jana Orta. jest zaplacený.

Martin Orlt. Dvořák.

Leta Panie, 1642. 7 dni Januáry. Martin Orlt.

Stože špohne piji kuched Gruntomich, pizizn a ny dji ml
ze gest ken Dvor po Nebosťstko my Janovj Orlovj Otasťswan
Dvořolensim Janahyt m d na; Podle drošťarjowam yzma dan
Nebosťstko zedne Agelot totiz weskobke, w d m e s t k e a ho rje uat s t k e
od n a p a d m i t u a m i c i j i t e l u m, Dobeš Manželst a Dieťačam pizim
za Dvorný, 520 šť m i s t z a n d a t i m a z j y Dvorný 100 šť m i s t m s t a k
s a d i l m e n a 4 Dvorný, totiz pizizapisa 25 šť m i s t. Leta, 1642
piji Dvorný w Maglane 25 šť m i s t 1643, 25 šť m i s t
1644. Doložiti ma Jan d a n b u t i j p i j i Dvorný w Maglane 25 šť m i s t.
Dvorný Dvorný g e j g e t, 420 šť m i s t m e l u 1643, pizizapisa p o r j:
n a u g e, k a z d e h o k o t u, p o m i u c u b e d e k l a s t i w 8 šť m i s t. a d o
z a p l a c e m t e Dvorný, pizizapisa se p a d m e j s t o d Dvorný n e n a
s t a j j, Dvorný Dvorný n a z j m u z j t a 6 šť m i s t m e z e o s t e p o r d e
n s t e m i z j s t a s t e, t o s e h o s p o d a r j i p i j i d a n a

Podilo me Dvorný m po Nebosťstko my Janovj Orlovj
z toho Dvora m d m j h t t m a g j.

Dotorie zaplacenje do Dvorný podilu po Nebosťstko my Janovj Orlt
to m; Manželst g e j m, p o m a n p a n e d g e r j e p o d a s t p a n e m i Dvorný
p o Dvorný m i Dvorný, p o d o t o r i e d g e r j e, Dvorný g e j a d i e t a c h o
Jana Orta, p r o t o, z e g e t o n a d o n o t a z a p l a c e n a, w o s t o z e s t k o d i:
g j e d s t a i k a z p e d l e n e k d o t o h o Dvorný p i j i z j e l, a d o s t i k
Dvorný k d u t i w e t e m i s t n e z j w j b i z j u e l, z a p l e t i m j t a z a g j : 15 šť m i s t

Fotošnímek 1. strany zápisu v gruntovní knize Kosteckého panství z r. 1642, kterým se stává hospodářem na usedlosti po Janu Orltovi jeho syn Martin Orlt - Dvořák.

r. 1617, prožil celou třicetiletou válku, za vlastního hospodaření dokonce nejhorsších 6 let, kdy znovu se na Kostecku střídala vojska až do uzavření míru westfálského.

28. ledna r. 1643 po bitvě u Lipska (2. 11. 1642) dostala se Kost podruhé do rukou švédského plukovníka Reichenwalda. Byla však po 14 denním obléhání dobyta zpět. Znovu celý kraj trpěl nájezdy Švédů i vojska císařského, nedaleký dvůr hornobousovský byl vypálen. Léto r. 1645 přineslo sice velkou úrodu, její výtěžek však roku následujícího padl do rukou císařského vojska táhnoucího k Jičínu a lidé i s dobytčím se zase uchýlovali do lesů ze strachu před armádou Torstensonovou, která se pomalu blížila. Přestože westfálský mír byl uzavřen v listopadu 1648, švédské vojsko opustilo Čechy teprve následujícího roku a Kostecko na jeho zásobování musilo přispívat, při čemž vojáci řádili hůř, než za času válečného. Uzavření míru ovšem neznamenalo vrácení blahobyti ani v pozdějších letech. České země byly značně zpuštěny, obyvatelstvo bylo zbídačelé, mnoho usedlíků se na opuštěné grunty nevrátilo, mnozí při nastávající rekatolizaci opustili zemi vůbec. Teprve v mnohem pozdější době nový kostecký pán hrabě Humprecht Černín z Chudenic kromě známého černinského paláce na Hradčanech vystavěl r. 1680 (v roce rozšířivšího se hlízového moru, jemuž padlo na kosteckém panství na 400 obětí) v Sobotce lovců zámeček H u m p r e c h t, tak typický pro panorama Sobotky.

Mezitím Martin Ortl plnil poctivě a věrně svoje závazky vůči pozůstalým vdově (Dorotě Pazlarce), svým sourozencům a dalším osobám. Dorota Pazlarka měla ještě r. 1660 nárok na vyplacení 78 kop 43 gr. 1 d., ale jak se na Sobotecku často stávalo, postoupila tuto svoji pohledávku Literátskému kúru v Sobotce proti zaplacení jedné poloviny této sumy. Detailní zápisy v gruntovní knize každoročně zaznamenávané, svědčí o uplacení závazků Martinem Ortem až do zápisu posledního, který zní: "A. 1695 dne 3. January Martin Ortl položil peněz gruntov. 51 kop 51 gr. 3 d. propuštěný držiteli gruntu s čímž má živnost zcela zauplna zaplacenou. Salutum." Poznámka "Gest zaplacený" jest vepsána i do záhlaví zápisu. Téhož roku pak dne 23. prosince uzavřel Martin Ortl kupní smlouvu se svým synem Václavem, kdy po nepřetržitém hospodaření na zděděném gruntu po dobu 53 let odevzdal nejen statek dluhý prostý, ale i po stránce hospodářské zvelebený, o čemž svědčí "ošacování" na 730 kop. Též v předavcích se jeví značné zlepšení, k hospodářství patří nyní čtyři koně a zjištěny jsou značné zásoby obilí. Dobře se starý hospodář zachoval i vůči nastupujícímu synu, který řadu dlouhých let na hospodářství svého otce pracoval. Otec se mu odměnil tímto ustanovením, pojatým do smlouvy: "Vícej ještě jmenovaný Martin Ortl, synu svému Václavovi držiteli gruntu za jeho věrnou práci napřed předevšíma dětmi, a to z druhého závdavku odkazuje 30 kop míš."

Učiniv takto pořádek ve svých majetkoprávních věcech, odchází Martin Ortl na výměnek a mohl se s hrdosí ohlédnouti zpět na svoje dílo, na výsledek své vytrvalosti a snažení na rodné půdě, kterou ani v nejtěžších chvílích neopustil a naopak za své dlouholeté činnosti zvelebil.

Když po dvou letech Martin Ortl zemřel, bylo mu 80 let. S manželkou Alžbětou měl tyto děti: Václava, Jiříka, Jana, Martina a dále dvě dcery a to Alžbětu provdanou za Lukáše Patzolda do Skuřiny a Kateřinu, provdanou za Jana Štěpánka.

Ježto v osadě Střehom i jejím okolí byli usedlí další potomci Kašpara Orta, byl za účelem rozlišení Martin Ortl označen v záhlaví gruntovního zápisu (viz orig. 1. str. zápisu) dodatečně přídomkem "Dvořák", a statek od té doby byl nazýván "U Dvořáků". V držení rodu byl grunt přes 350 let.

STARÉ RODY ZAPADLÝCH VLASTENCŮ V PODKRKONOŠÍ

Alfons Nečásek

Vysoké nad Jizerou, památný Větrov Zapadlých vlastenců, ostrov zaníceného buditeckého vlastenectví, zachovávalo si dlouho patriarchální rodový ráz. Všechno obyvatelstvo tvořilo několik starobylých rodin: Patočků, Mařatků, Vodsedálků, Doubalů, Ronů, Metelků, Kramářů, Nečásků. S jinými jmény se skoro v starých matrikách a gruntovních knihách nesetkáme a když, tak šlo asi o přistěhovalce odjinud.

Založení města je v nepaměti. Domnívám se však, že zasvěcení farního kostela sv. Kateřině ukazuje na původ z doby Karla IV., který uvedl do Čech a šířil kult této svěřice. Také nejstarší písemná zpráva o Vysokém je z oné doby. Podle konfirmační knihy pražské arcidiecese I., str. 14, r. 1354 Haynyngus de Waldenstein podal t.j. navrhl za faráře, "in Alta civitate" po smrti kněze Franka kněze Petra. Z toho plyne, že město i fara již tehdy existovaly a z jmen se dá také vyčísti, že první osadníci byli Němci, aspoň zčásti (skláři, tkalci, kupci). Ovšem město nevzniklo na pustém místě, byla tu již dříve ves Vysoká, jejíž čeští obyvatelé se jistě do nového města zapojili a s kolonisty smísili. Vysocáci mají tedy dvojitý původ: z českých starousedlíků a z německých přistěhovalců (kteří se však záhy počestili). Z těch se skládala zejména měšťané na náměstí, zatímco v podměstí v chalupách zůstávali Češi.

První seznam poddaných města (Vysoké patřilo tehdy k navarovskému panství Smiřických) je z r. 1565. Mezi hospodáři gruntovníky objevuje se "Necziasek". Protože seznam je úplný a toto jméno je tam jen jednou, je nasnadě domněnka, že tu máme praotce tohoto rodu.

Počátkem století XVII. se rody rozrůstaly a grunty tříštily. Vysokému zůstal zachován po požáru (který r. 1834 zničil skoro celé město i s kostelem a radnicí a při němž shořely i nenahraditelné písemné památky) jeden vzácný klenot. Je to "Pamětnice" (knihy), kterou do Vysokého přinesl protestantský predikant Nigrin, prchaje sem, jako mnoho jiných nekatolíků po bitvě bělohorské z rovin. A když roku 1623 Albrecht z Valdštejna, nový pán panství, všechny nekatolické duchovní vypověděl, musil i Nigrin "Vysokého prázden býti", při čemž knihu tam zanechal. Jeho rodina, která přistoupila na katolickou víru, prodala ji 1629 vysokému magistrátu, který do ní zapisoval všechny pamětihodnosti města. Potomci Nigrinovi žijí ve Vysokém dodnes.

Z této Pamětnice se dovídáme, že toho roku 1629 byl primasem Jiří Patočka. Po něm následoval Ondřej Nečásek. Tehdejší primasové měli funkci málo záviděníhodnou. Co chvíli vtrhli do města buď Švédové nebo císařští, drancovali a pan primas sháněl na kontribuci. R. 1643 se musil primas Nečásek vypůjčiti 6 zl. ze zádušní kasy, aby mohl platit salvaguardu proti Švédům, tábořícím v Navarově.

Po smrti Valdštejnově a konfiskaci jeho majetku dostalo se panství semilské i s Vysokým hraběti Des Foursovi. Nová vrchnost si pořídila r. 1651 i nový seznam poddaných. Některé grunty byly ovšem pusté: jejich obyvatelé buď byli pobiti nebo uprchli. Seznam uvádí jen 15 gruntů, 7 "zahradníků" a několik podruhů. Mezi "sousedy" jsou již známá jména: Jiřík Patočka, (t. č. opět rychtář), Petruškové, Nigrinové, Mařatkové, a také primas Ondřej Nečásek. Byl prý 40letý, měl ženu Kateřinu, dceru Majdalenu, pohunka a dšvečku; byl tkadlec a měl na náměstí velký dům v místech dnešních dvou domů čp. 63 a 64 (hotel Bartoníček). Podle berní ruly roku 1654 držel 50 strychů polí, louky v Končinách a v Šachtách, 4 krávy, 2 voly, 1 jalovici a 1 kozu, tedy na tehdejší tamní poměry hotové jmění.

Vysoké patřilo v XVII. století k farnosti semilské. Také tam docházeli zpočátku kněží z Držkova. Proto nacházíme nejstarší matriční zápisy o Vysokém v matrikách držkovských a semilských.

Teprve r. 1701 vymohl hrabě Des Fours zřízení fary ve Vysokém, "aby patřící ku faře ovčičky, které tuze s Lutherama ve Slezsku hraničejí a snadno v chyby ve víře padnouti mohou, ve víře lepší vyučeny a potvrzeny býti mohly" (Zemské desky G 25).

Matriky vysoké začínají rokem 1695 a hned v prvních zápisech opakují se stále jména Nečásek, Patočka, Mařatka, Petruška, Vodsedálek, Dóubalik a Kramář, takže je patrné, že již tehdy byly to staré rozvětvené rody, tvořící podstatnou část nevelikého obyvatelstva. Bylo jich tolik, že si k jménům připojovaly "příslotky", aby se rozeznávali. Příslotky označovaly obyčejně původ rodu (: Šimonů, "Hlávků", "Serbusů", "Davidů"). V takové záplavě stejných jmen stává se rodopisné bádání často neřešitelným. Tak kolem r. 1700 žilo současně asi 5 Šimonů Nečásků. Dva z nich měli za ženy Kateřiny, jeden dokonce 2 Kateřiny po sobě. Oba tyto manželské páry měly syny Václavy, dokonce v témže roce narozené a dva syny Josefy. Příslotky se do matrik nezapisovaly, domy neměly ještě čísla, udávány však je obyčejně nespolehlivě.

Byli to vesměs chalupníci a domkáři, tkalci, řemeslníci, pracě obdělávající kamenitá polička, na nichž jim úroda často zmrzla dřívě, než ji mohli sklídit. Hlad a nouze byly tu častými hosty. I o tom svědčí hustě popsané matriky úmrtí zejména za hladomoru let 1680 a 1772. Domky stály na pozemcích městem pronajatých, z nichž musili obyvatelé latit úroky. Dělením mezi syny se grunty tříštily a zmenšovaly, takže měšťané leckde se stali podruhy.

Druhý Nečásek v berní ruli je Václav, který měl dům na náměstí (dnes čp. 122) a rovněž 50 strychů polí, ženu Majdalenu a syny Václava, Jakuba a Mikuláše. Možná, že to byl bratr nebo

bratranec primasa Ondřeje; rozhodně ale příbuzný z téhož rodu. Svědčí pro to i stejná rozloha polí, jakoby byly rozděleny stejným dílem při dědickém dělení.

Primas Ondřej Nečásek měl syna Mikuláše, který po něm zdědil nejen grunt s domem, ale i hodnost purkmistrovskou. R. 1689 byl rychtářem, r. 1690 zvolen primasem a potom ještě třikrát. Naposledy 1701. Konšelem byl až do smrti. Měl ženu Dorotu, která mu zemřela 1696 a sám se prý dožil 80 let, zemřev 8. dubna 1711. Zanechal 8 živých potomků. Čtyři syny: Jiřího, Václava, Šimona a Jana a 4 dcery: Annu, Kateřinu, provdanou Koublovou, Dorotu a Majdalu.

R. 1701 prodal živnost synu Janovi a žil u něho na výměnku. Jan splácel ročně po 5 kopách napřed otci, pak sourozencům až do své smrti 1739.

Syn Jiří byl také konšelem a hospodářem, zemřel však již 50letý r. 1695. Vdova Anna prodala živnost na polovic synu Janovi a Mikuláši Kautskému. Jan vyplatil sestry Marianu a Alýnu, která však již, r. 1708 zemřela. Sám prodal svou živnost roku 1720 synu Václavovi, vymínil si u něho výměnek. Měl také chalupu pod městem.

Václav Nečásek umírá asi 1687 a jeho vdova prodala grunt synům Jakubu a Mikulášovi, kteří přenechali bratrovi Václavovi (již ženatému) chalupu pod městem. R. 1696 odkoupil však Václav od Jakuba jeho půlku živnosti a ujali se s bratrem Mikulášem společně otcovského gruntu. Mikuláš si zařídil mlýn a sklennou huť, Václav byl tkalcem a s chotí Kateřinou měli r. 1691 syna Šimona. Jakub se pak přizpůsobil k Vodseďálkům a hospodařil tam se švakrem Václavem Vodseďálkem.

Začátkem XVIII. století jsou již Nečásků plné matriky. Podle tereziánského katastru z r. 1713 měli Nečáskové 5 gruntů, 1 chalupníka a 1 podruha Václava s jaloVICí. A to v některém domě bydlilo několik příbuzných rodin s kupou dětí.

1. Dům někdy primasa Ondřeje měli vnuci Václav a Jan (synové po purkmistrovi Mikulášovi). Před r. 1722 jej koupil kovář Mařatka. (Dosud je v těch místech hostinec "U Mařatků").
2. Grunt Václava Nečáška měli bratři mlynář Mikuláš a tkadlec Václav Nečásek.
- K nim přibýly další 3 grundy:
3. Jan Nečásek napolovic s Mikulášem Kautským,
4. Grunt (dříve Hlávků) patřil Šimonu Nečáskovi, který se tam r. 1707 přizpůsobil.
5. Podobně i Jakub Nečásek u Vodseďálků.

Z ostatních starých rodů měli Kramářové a Háskové po dvou gruntech, Patočkové 1. Doubalíci, Nigrinové, Hořavkové po chalupě. Je tedy vidět, že Nečásků bylo nejvíce.

V roce 1680 bylo i Vysoké sužováno morem. Měšťané konali záslibné pouti do Bozkova.

Podle Pamětnice r. 1727 povstal lid obecný proti rychtáři Jiříkovi Patočkovi, který při tom poctivost ztratil a mladý Václav Nečásek rychtářem uděláný.

Dne 20. 3. 1737 prodal Václav Nečásek tkadlec svou živnost synům Janovi a Jiříkovi, za 140 kop, vymínil si výměnek. "Šimonovi též synu odkázal kus pole od obce po cestu staroveskou na věčnost za úrok 45 krejcarů" jako dědičný "vejměnek". Tento pozemek dal základ k živnosti našeho předka Šimona, který už byl ženat a bydlil s rodinou snad v oné "chalupě pod městem", kde se od té doby až do nedávna říkalo "u Šimonů". Šimon Nečásek byl asi synem Václava Nečáška a Kateřiny a vnukem Václava Nečáška z berní ruly. Oženil se také s Kateřinou (snad z jiné farnosti, protože ve Vysokém svatbu neměli). Mladá choť však, sotva mu dala synáčka, kterého pokřtili 10. ledna 1718 na jméno Václav, za 3 týdny umřela. Vdovec Šimon si v Semilech vzal 21. září 1718 poctivou děvečku Puturkovou z Rybnice, také Kateřinu. S tou pak měl znovu syna Václava (1724), Josefa (1731) a nejmladšího Šimona (1738) a mimo to 2 dcery: Marii a Kateřinu (1735).

V matrikách jsou 3 úmrtí Šimonů Nečásků. Na tohoto našeho předka se nejlépe hodí datum 15. listopadu 1743. Kateřina svého manžela dlouho nepřezila. Umírá 17. dubna 1749, zanechávajíc 5 dětí. Nejstarší Václav se po půlročním smutku oženil 27. října 1749. Přivedl do chalupy mladičkou hospodyní z Bořkova u Semil, poctivou děvečku Aničku, dceru Václava Malého.

Mezitím vypukla válka s Pruskem a Vysoké vidělo za 4 roky 1741 - 1745 čtyřikrát "prajzské vojsko" s vysokými čepicemi, které rekvirovalo, co se dalo.

Druhý syn Josef se oženil 14. října 1753 s Evou Novákovou ze Staré Vsi. A protože obě rodiny měly hned děti a byly tam ještě 2 sestry s nejmladším bratrem Šimonem, nebylo asi v chalupě k hnutí.

Vypravili se tedy 11. března 1755 na magistrát, aby si konečně uspořádali majetkoprávní vztahy. Synové Šimona Nečáaska Václav, Josef a Šimon ujali trhovým způsobem domek na obci. Jak'on jej v užívání měl za sumu hlavní 30 kop", které si rozdělili na 5 rovných dílů po 6 kópách. Marie však brzy umřela (1760) a její podíl přišel z části na pohřeb.

Brzy vypukla nová válka s Prusy a mladý Šimon Nečásek musil obléci bílý kabát.

Bytová tíseň u Šimonů byla stále větší, protože i po odchodu Šimona na vojnu a úmrtí Marie bydlelo v jedné chlalupě 12 osob. Václav měl totiž tři děti, Václava a Josefa a dceru Annu a Josef s Evou 4 dcery. Dohodli se tedy zajít znovu na magistrát.

Pamětnice o tom vypráví: "L. P. 1765 dne 28. dubna byl jest dožádaný magistrát od bratrů Václava a Josefa Nečáaskovských, aby jejich tuze sešlý starý domek prohlídl a prošacoval, kterýžto domek prohlídnutý a prošacován jest na 21 kop. míš. a to z tejto příčiny, že ti bratří ten domek opravovati nebudou, ale na témž místě pro sebe pod jeden kryt neb střechu každý setničku stavět budou. Tuto ale v paměť se uvozuje, poněvadž jejich třetí bratr menem Šimon až posavade na vojně zůstává a on na témž domku tak jako oni Václav, a Josef právním zápisem v knihách pojištěný má, dyby jej tam Pán Buh od smrti uchovati ráčil a on se domu navrátil tehdy od svehj svrchu psanejch bratru s téhož starýho jejich domku 7 kop dostati má a třetí díl jakž v burgrechtu zapsano mají téhož hospodářství jejich užívati má".

A tak vystavěli dvojdomek u staroveské cesty. Hořejší, který dostal později popisné číslo 93, obsadil Josef se svou rodinou, dolní, čp. 94 (který dvě století stál a dosud v desolátním stavu stojí), zabral Václav s manželkou Annou a 2 syny, k nimž ještě r. 1767 přibyl třetí, pokřtěný František.

Brzy na to v letech 1770 až 1772 stihla Vysočáky strašlivá pohroma. Následkem neúrody, kruté zimy a znemožnění dopravy vypukla v celém kraji bída, nouze o potraviny a hlad. Lidé z hladu kopřivy a trávu jedli a kůru se stromů na mouku mleli. Z takového hladu a trávy jedení lidé opuchli, poněvadž po mnoho týdnů chleba neokusili. Vypukly nakažlivé nemoci a lidé mřeli hromadně tak, že někdy až i 16 mrtvých za den bylo, které bez všech ceremonií na krchov přinášeli. Krchov nestačil, rakve také nebyly, a tak je házeli po 6 až 8 do šachet. Vysoké pořídilo jednu rakev obecní, kterou nebožtíkům pouze půjčovali a po vyklopení mrtvého do šachty musela se rakev vrátit pro jiného.

Je opravdu otřesné čísti v Pamětnici obsáhrné líčení hladomoru, jak je tam jeden písmák zapsal, až i jemu samotnému mor brk z ruky vyrazil. 555 funusů za rok zaznamenávají vysocké matriky kromě těch, které odešly umřít jinam.

Ve všech těch hrozných časech zasloužil se o město měšťan mydlář Matouš Nečásek, který nakoupil a dal přivézt žito z Uher a semleté hladovějícím levně prodával.

Nečásek, který postavil porůznu v polích u města několik pomníků světců a zanechal tak městu trvalou památku, byl měšťan Jakub Nečásek. Konečně markantní postavou tohoto století byl dlouholetý purkmistr Adam Nečásek, který se dožil 89 let a umřel r. 1765.

U Šimonů v čp. 94 zemřel teprve 62letý 4. března 1776 hospodář Václav Nečásek. Pozůstalá po něm vdova Anna hospodařila s 3 syny, Václavem (který ale musil narukovat na vojnu), Josefem a 9letým Františkem. Dcera Anna vdala se r. 1770 za Pavla Janduru z Přívlaek.

V josefinském katastru je uvedeno 25 domů Nečásků, z nichž v některých bydlelo i několik rodin pohromadě.

R. 1779 přivedl Josef matce na pomoc mladou hospodyní Barboru a brzy měli děti Josefa (+), Marii (•), znovu Josefa a Annu. A když se voják Václav z vojny vrátil, oženil se i on roku 1782 s Annou Vlkovou. Tak jim začal zase domek být malý. I dohodli se bratří Šimonů a 20. února 1787 uzavřeli na počestném magistrátě smlouvu, kterou Josef a Václav domek na obci stojící přenechali nejmladšímu Františkovi za 10 kop, z nichž 5 kop si pro sebe srazil a 5 vyplatil matce Anně a postoupil Václavovi čtvrtý díl "vejměnků", který jejich děd Šimon "do věčného držení" obdržel za 13 zl. rejnských 45 kr.; které pak František do r. 1820 splatil bratru Josefovi, sestře Anně, tetě Kateřině a Josefu Patočkovi. Bratr Václav si vystavěl nový domek čp. 207.

Stejnou smlouvou přenechal František také bratru Josefovi další čtvrtinu "vejměnků" (který si na něm vystavěl domek čp. 184). Tak měli potomci Šimonovi čtyři usedlosti v užívání, čp. 93, 94, 184 a 207.

František v čp. 94, když vybyl bratry, oženil se s povolením vrchnosti (byl neploletý,

23 letý) dne 13. září 1790 s pannou Kateřinou Paulusovou. To již se stahovala nad Evropou mračna a doba jeho manželství byla vyplněna válkami, státním krachem a odvody. Narodilo se jim 11 dětí (5 jich umřelo v dětském věku). Vůbec dětská úmrtnost byla v té době strašlivá. Podvýchala a epidemie, nehygienické poměry, skoro žádní lékaři, takže děti umíraly sotva na svět přišly. Jen v jediném roce (1810) zemřely mu tři.

František byl zedník, pracoval na lešení a to se mu stalo osudným. 30. srpna 1816 spadol s lešení a potloukl se tak, že ve 49 letech umřel. Zanechal v-dovu s 4 dcerkami a synáčkem Pepíčkem, kterému bylo teprve 2 1/2 roku.

Josef, strýc jeho, jeden ze spoluzakladatelů dvojdomku měl 5 dcer a jediného syna Pepička. Tomu, když se oženil r. 1788 s Kateřinou roz. Nečáskovou, postoupil r. 1797 chalupu a šel k němu na výměnek. R. 1810 zemřel (prý 90letý - skutečně jen) 80 letý. Mladý Josef po předání domku (zase synu Josefovi) zemřel r. 1834. Poslední Josef neměl už syna a tak prodal chalupu do cizích rukou. Pole koupil náš děd.

Bratr Františkův Josef s Barborou žil do r. 1821. Přestěhovali se pak s rodinou do čp.104

Václav v čp. 207 měl syny France a Jana. Byl také zedníkem a když r. 1832 zemřel, bylo uvedeno v úmrtí matrice povolání "žebřák". Chalupu prodal nejprv Janovi (r. 1820) a ten ji prodal r. 1829 bratru Francovi, který ji odevzdal r. 1836 dalšímu synu Francovi.

František vzal k sobě podle smlouvy matku Annu na výměnek, kde také 5. máje 1799 zesnul.

Sídelní právo panství semilského vydalo teprve 19. máje 1826 odevzdací list, kterým byl domek čp. 94 po Františku Nečáskovi se všim inventářem "tak, jak jej zesnulý užíval nebo užívati právo měl" odevzdán "do dědičné vlastnosti a svobodného vládnutí" dědici Josefu Nečáskovi, jedinému synu, tehdy 12letému (1814) za 133 zl. 24 kr., z nichž vyplatí dědičné podíly matce a 4 sestrám: Anně, Marii (provď. Blahoutové), Lenoře a Rozálii. Jest povinen matce i svobodným sestrám "spolubyt při teple a světle u sebe přát". Do jeho plnoletosti byla pověřena matka Kateřina hospodářstvím (zemřela 10. srpna 1842).

Mladý Josef byl slabý, neudrživý, tkalcoval doma a s ostatními se staral o pole, louku a kozičku. Chodil do školy, kde byl jeho spolužákem ve šk. roce 1824-5 František Ladislav Rieger.

29. července 1834 zažili strašný požár města, který sice chalupy Nečásků nezachvátil, ale jejich světnice byly jistě plně nešťastníku, kterým shořela střecha nad hlavou. Možná, že tehdy se seznámil s Aničkou, jednou z dcer hodináře Johna, jemuž domek úplně shořel. Rozhodl se s ní oženiti a vyžádal si proto ze Semil povolení - byl neploletý - a 6. února 1837 v nově opraveném kostele měli svatbu. Měla věno 40 zl. a on obvěno 60 zl. S těmi 100 zl. začali hospodařit.

Vysočtí chalupníci soudili se dlouho s městem, aby jim jakoby pronajaté pozemky, z nichž měli postaveny své domky, byly předány do vlastnictví. Dne 21. srpna 1844 konečně komřelé ustoupili a chalupníci - mezi nimi i Josef Nečásek - za 197 zl. 28 kr. a panské poplatky koupili své usedlosti. Tím si ovšem Nečásek uvázal na krk dluh, který musel po léta i s úroky splácet. Teprve pak r. 1851 přikoupil pole od sousedního Nečáška z č.p. 93.

Děti se jim od prvního roku sice rodily, ale stejně rychle umíraly. Z 9 dětí přežil svého otce jediný, nejmladší Toník (†1860). Starší, Josef, učil se truhlářem, avšak v 16 letech (1872) zemřel na úbytě míchy. Dcera Anna, také chorá a neprovdaná, zůstala doma s matkou, ale i ona roku 1885 umírá. Jediný zbylý Toník odešel do Jičína na studii a stal se poštovním zaměstnancem. Usadil se od r. 1887 v Praze a posílal opuštěným starým rodičům aspoň nějakou zlatku. Byl to jejich jediný příjem.

Dokud mohl, tkalcoval Josef pro továrnu, která byla v jejich sousedství vystavěna. Ženy asi doma navlékaly korále a dloubaly ouška pro jabloneckou bižuterii, což byla tehdy úmorná práce (i dětí) od svítání do noci.

Závěrečné události na Vysokém proběhly takto: Josefova sestra Rozalie zemřela v chalupě r. 1862. Josef Nečásek (náš děd) umřel 76letý 17. června 1890. Syn Antonín zdědil chalupu, ale prodal ji a matce najal světničku v podruží, která však po 3 měsících zemřela 14. července 1891.

Tak odešel kdysi rozvětvený rod Nečásku - Šimonů ve Vysokém a dnes je jedinou jejich památkou pomníček na hřbitově s nápisem: "Drahému otci Josefu Nečáskovi, matce Anně, bratru Josefovi a sestře Anně - vděčný syn Antonín 1895"

XIX. století se stoupajícím odlivem Vysočáků z chudého horského kraje za chlebem do měst a rovin, rozneslo i Nečásky do celých Čech a především do Prahy, kde již adresář z r. 1772 jich uvádí několik, vždycky s poznámkou "z Vysokého". Mnoho z nich je i veřejně známých, tak spisovatel Antonín Nečásek, František Nečásek, finanční komisař a přítel K. H. Máchy, jeho bratr Jan, rovněž spisovatel a ředitel staroměstského gymnasia, redaktor a spisovatel Antonín Nečásek, Josef Nečásek - Davidů, kanovník litoměřický znamenitý linguista a biskupský korespondent Svaté stolice, Bedřich Nečásek-Serbusů, který to dotáhl až na šlechtice a jako rytíř dostal řád Železné koruny, řada profesorů, lékařů i kněží. Ale kdekoli se vyskytne nějaký Nečásek - a stejně i Mařatka, (např. známý sochař Josef Mařatka), Patočka, Rón (spisovatel Karel Rón), Kramář, Vodsedalek, Dóubalík a pod. zaručeně jeho kořeny vězí v kamenné stěně pod Kokrháčem.

Prameny:

Matriky farnosti vysoké a semilské.

Gruntovní knihy panství semilského a navarovského.

Pamětnice města Vysokého.

POZNÁMKY BADATELŮ

Bývalý hostinec "Zemanka" v Prostředním Poříčí u Křetína v okrese Blansko. (Poznámka M. Trmače ke sledování stáří pomístního názvu). Název "Zemanka" pro hostinec je jistě ojedinelý. V Prostředním Poříčí se k němu poutá prastará místní tradice, že budova čp. 8 patřila původně zemanu, t. j. svobodnému majiteli dvora, a že do požáru v 19. století byl na štítě budovy erb, že z budovy vedou tajné podzemní chodby a pod. Již před časem jsem se pokusil řešit záhadu pojmenování budovy a zajímal jsem se o její osudy v posledních několika stoletích, především ve století minulém. Proniknout do další minulosti se mi tehdy nepodařilo. (1)

Povzbuzením k rozřešení minulosti hostince se stal nálezný mincí, který zde byl učiněn v první polovině minulého století. Dle dochované podrobné zprávy byly 6. října 1824 nalezeny při úpravách hostince "Zemanky" (hostinského Jana Fritze) staré stříbrné mince v počtu 241 kusů, které byly posouzeny jako mince z období krále Vladislava (Vladislavova vláda trvala 1471 - 1516). Druhý nálezný měl být učiněn 19. 8. 1826. Šlo o 12 stříbrných mincí. Mince se dostaly dle dobových zvyklostí do sbírek v Olomouci a v Brně. Důležitá je poznámka, že hrníček s mincemi byl nalezen v budově s perněštejským znakem. (2)

Byly zde dvě otázky. Jak je usedlost vlastně stará? a Kdy mohl býti umístěn perněštejský znak na budovu, kde byly nalezeny mince?

Dnes slouží objekt čp. 8 nazývaný "Zemanka" obytným účelům. (1) Současný vzhled budovy nikerak nenasvědčuje většímu stáří (3) je přestavěn a nedochovaly se hospodářské objekty ani v barokní úpravě. Požáru tudíž podlehlá většina podstaty.

Pomístný název "Zemanka" vznikl nejspíše zač. 16. století podle dřívějšího společenského zařazení majetníka (4) a přežil zřejmě i perněštejskou dobu, neboť v 18. stol. (1791) je sousední mlýn uváděn označením "Podzemanker Mühle". (5)

Stala-li se událost nálezu mincí v budově s perněštejským znakem, svědčí tato poznámka o tom, že objekt v podobě více či méně změněné existoval v době, kdy zaprvé perněštejskému panství záleželo na tom, aby převod zemanského statku do majetku Pernštejnů byl viditelně vyjádřen, nebo za druhé znak zde byl vsazen teprve při zdobení fasád, tak oblíbeném v barokní době. Neznáme ovšem stylové pojaty znaku, aby bylo z něho možno blíže stanovit výtvarný sloh.

Dosud se uvádělo, že Prostřední Poříčí je osada, vzniklá z domků mezi Dolním a Horním Poříčím začátkem 17. století, neboť za nejstarší zmínku byla považována zpráva z r. 1629. Tato úvaha nemusí být sice nepřirozená, protože seskupení přídomků u blízkého seskupení obcí Dolní, Prostřední a Horní není obvyklé. Zde se však ukázalo, že tomu tak není. Nalezl jsem zprávu o Prostředním Poříčí z r. 1622, kdy byla osada uvedena v odhadu křetínskeho statku. (6) A při dalším bedlivém sledování zápisů v Zemských deskách se mi podařilo nalézt zprávu o Prostředním Poříčí již k r. 1551 (7) Uvážíme-li, že Pernštejnům patřilo Poříčí od r. 1520 (8) jest nejstarší doba umístění znaku Pernštejských na štít "Zemanky" v letech 1520-1551.

M. Trmač

Poznámky.

1. Viz ve Vlastivědné ročenice Okresního archivu v Blansku 1971-1972. M. Trnava, Tři příspěvky z historie Křetínska, č. 3.: "Zemanka" v Prostředním Poříčí, str. 51 - 54. Zde jsem shromáždil všechny mi dostupný materiál z místní tradice, literatury i archivní zmínky.
2. Nálezy mincí v Čechách a na Moravě a ve Slezsku, díl II., Praha 1956, č. 2834. - Numismatické listy VIII (1953), str. 136 - 138. Jos. Skutil: Příspěvek k moravskému zájmu numismatickému. Zde na str. 137 cituje Gestions. Protokoll a na str. 138 "... r. 1826 nalezeno 12 kusů stříbrných mincí v Prostředním Poříčí u Kunštátu." K tomu sdělení Musea - Vlastivěd. ústavu v Olomouci o dopisu ze dne 16. 8., který byl praes. 19. 8. 1826: "Vom demselben (t. j. k. k. Lyc. Rektorate) - zwölf Stück in Mittel-Porzitz auf dem Herrschaft Kržetin vorgefundenen alter SilberMüntzen." - Dále Numismatický sborník I., 1953, str. 82n.: Jaroslav Pošvář, Moravské nálezy mincí v 18. a 19. stol. Str. 92, č. 63: Prostřední Poříčí (o. Boskovice) 1824 (M2405): "Při stavební úpravě hostince "Zemanky" starobylé to budovy s pernětinským znakem byl nalezen v podlaze hrníček se "zrezivělými" starými mincemi v počtu 241. Podle zprávy LMPA z 31. prosince 1824 ukázala zkouška, že jde o stříbrné mince 6-lotové snad Vladislava II. Sběrka Olomoucké university získala 12 a Františkovo museum v Brně 24 těchto mincí." - Dle sdělení MM z 6. 11. 1972, čj. Sn 659/72 o těchto mincích "... byly v 19. století rozřazeny do systematických celků a není je možno spolehlivě identifikovat." Dle sdělení MM z 17. 11. 1972, čj. Sn 682/72 je písemný materiál k nálezu v MM dosud uložen. - O mincích v Olomouci viz StA Opava, pob. Olomouc, Wurmova 4, fond Universita Olomouc, čj. 265/1825 (kart. 145, 2 fol.), čj. 140/1826 (kart. 146, 1 fol.) a čj. 147/1826 (kart. 146, 1 fol.). Z čís. 265/1825 cit.: "Den 6^{en} Oktober 824 sind in dem Mittelporzitzter dem Johann Frize gehörigen Schänkhause Zemanka genannt bey Gelegenheit einer vorgenommenen Baulichkeit 241 Stück alte Silbermünzen gefunden worden ..."
3. Krajské středisko památkové péče a ochrany přírody v Brně provedlo zjištění dnešního stavu budovy "Zemanka" a sdělilo připisem čj. 6798/72 PP-3531 z 4. 5. 1973, že jde o architekturu bez výrazných slohových znaků a valné památkové hodnoty, že se nedochovaly puvodní objekty vázící na sebe tradici. - Děkuji zde KSSPPaOP v Brně za tuto nevšední ochotu a pomoc.
4. Viz L. Hosák, Historický místopis země Moravskoslezské, III. Brněnský kraj, str. 320-321, obec Dolní Poříčí a obec Bohuňov, a Vlastivěda Moravská II., Okres Kunštát.
5. Pozemková kniha pro obec Prostřední Poříčí ve StA Brno 14058, str. 387 (rok 1791).
6. Stát. ústř. Archiv v Praze: v konfiskačních spisech je 5 desky psaných listů, orig. je poškozen, též v opisech prof. Novotného v StA v Brně. Podrobněji viz v mé práci uvedené v pozn. (1) část prvá: Křetínsko na poč. třicetileté války.
7. Moravské zemské desky 1480 - 1556, II. Brněnský kraj, Tomáš Kalina. Zde je neobyčejně bedlivě sestaven index. Avšak citace je neúplná u obce Prostřední Poříčí na str. 492. V textu na str. 356 (kn. XXVI, rok 1551, zápis č. 258) se výslovně cituje "ves Prostřední Poříčí". Ani zjištění prof. L. Hosáka o svobodném dvoře Kryštofa Lojovnického z Lojovníka k r. 1615 v olomouckých pruhonech (sv. 38, folio 449 v StA Brno) nepomáhá při osvětlení souvislosti "Zemanky" se svob. dvorem či mlýnem. Jest to jen ojedinělá zpráva, ze které není jasné ani o které ze tří Poříčí jde.
8. viz tamtéž; str. 164, f. 12, č. 68.

TÁFLDEKR. Při volné besedě na jedné z našich pondělních schůzek byl vznesen dotaz, co to je "táfldekr". Dotaz byl ihned z pléna správně zodpovězen, že jde o funkci stolníka ve feudálních rodinách.

V této souvislosti lze uvést zajímavý případ, čerpaný z archivních pramenů.

Panství mnichovohradištské patřilo od dob Alb rechta z Valdštejna rodu valdštejnskému. V letech 1656 - 1674 vládla jím vdova Marie Eleonora hr. z Valdštejna, roz. z Rotalu, jako poručnice svých nezletilých synů.

Jednou ze vsí tohoto panství byla ves Jivina. Krčmu jivinskou v r. 1633 od Jiřika Bavora koupil Kryštof Myller, který měl manželku Uršulu a syny Kryštofa, Michala a Jiřika. V roce 1654 ujal tu krčmu Kryštof Myller po neb. svém otci, Kryštofovi Myllerovi. V r. 1657 je zapísáno, že Kryštof Myller splácí podíl Jiříkovi, lokaji při její Excelenci. A hned v příštím roce Kryštof postupuje dobrovolnou dohodou krčmu jivinskou svému bratru Jiříkovi Myllerovi,

někdejšímu táfldekru Její Excelence. Ani Jiřík nehosподаřil dlouho v té krčmě. R. 1661 prodal ji Janovi Procházkovi, kováři mladému jivinskému, od něhož pak krčmu v r. 1672 koupil Jiřík mladší Hradištský (patrně syn Jiříka Hradištského, který v letech 1641 - 1678 držel selský grunt v sousedních Neveklovicích). V roce 1673 Jiřík Hradištský koupil od Michala Myllera z Osečna jeho dědičný podíl na krčmě jivinské a v r. 1684 platil Jiříkovi Myllerovi část jeho podílu po matce Uršule. Dále v r. 1690 je zapsáno, že na té krčmě náleží peníze Jiříkovi Myllerovi, kantoru hlavickému, a Michalovi, propuštěnému na panství dubské.

Uvedené zápisy staré pozemkové knihy jivinské jednak představují z cela stručnou kapitulu z kroniky vesnické krčmy, jednak mohou být cenným příspěvkem pro historii rodu Myllerů (Müllerů) na Mnichovohradištsku, navíc pak jsou charakteristickou ukázkou kariéry vesnického kantora v 17. století; syn krčmářův se stal hraběcím lokajem a táfldekreem, potom hospodařil v otcovské krčmě a posléze byl kantorem ve farní vsi téhož panství.

Ze záznamů o splátkách gruntovních peněz v pozemkových knihách lze zachytit stopu dalších osudů členů rodu, opouštějících otcovský grunt, a doplnit údaje matrik.

Poznámky:

Jaroslav Jihlavec

1. Vsi Jivina, Neveklovice a Hlavice byly součástí panství mnichovohradištského, město Osečná patřilo k panství českodubskému. [Nyní Jivina a Neveklovice jsou v o. Mladá Boleslav, Hlavice a Osečná v o. Liberec].
2. Cit. stará pozemková kniha pro ves Jivinu byla ve fondu pozemkových knih býv. Archivu země České pod sign. Mnich. Hradiště č. 3474 (fol. K), kniha neveklovická pod č. 3442 (fol. B 14). [Nyní jsou obě tyto knihy v odbočce Státního archivu v Mnichově Hradišti.]

Z heraldických drobností otiskujeme zajímavou poznámku známého badatele Karla Vyšína (Davle) s kresbou Emila Konopáská.

Úspěšným dirigentem pražských koncertů bývá Herbert von KARAJAN, příletávající do Prahy vlastním letadlem, jež sám pilotuje. Jeho rodina jest původu jihoslovanského (ilyrského). Právě tak, jako Karadjorje značí "Černý Jiří", tak i Karajan lze přeložit jako "Černý Jan". Znak byl rodu udělen 1. 6. 1792 saským kurfiřtem Fridrichem Augustem III. co říšským vikářem, to jest náměstkem císaře svatě říše římské německého národa. V Rakousku byl rodu udělen rytířský stav 11. 7. 1769.

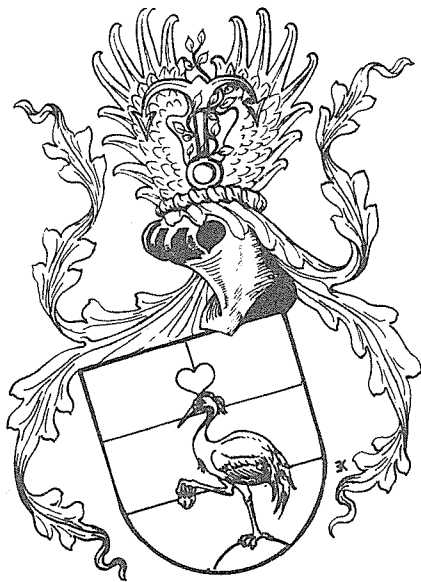
Původní znak připojujeme a uvádíme popis: Znak čtverc. 1. pole stříbrné, 2. a 3. zelené, 4. zlaté. Ve středu místo štítku červené srdce. Pata štítu černá, a na jejím dolním okraji zelený vršek se stojícím stříbrným ptákem jeřábem, dosahujícím až k srdci, s obvyklým kamenem v pozdvižené noze.

Helm s točnicí zeleno-zlato-stříbrnou. Na přilbě rozevřená orlí křídla. Právě černé se stříbrnými letkami, levé zelené se zlatými. Mezi křídly převrácená, černá, dvojranná kotva s kruhem, třikrát ovinutá zelenou, olivovou ratolestí.

Při povýšení a polepšení r. 1869 přidána koruna na helm, a dále druhý helm s rostoucím jeřábem mezi křídly jako klenot.

Přikryvadla vpravo zelená-zlatá, vlevo zelená-stříbrná.

Literatura: Hans von Stratowa "Wiener genealogisches Taschenbuch" Band VIII. 1937 - Friedrich Irrgang "Genealogisches Taschenbuch der adeligen Häuser" Brünn Band IX. 1884.

O ZNAKU MĚSTA RÁBÍ V OKRESE KLATOVSKÉM

Král Vladislav II. majestátem, daným na Budíně, ten pátek po Hodu Slavném narození Panny Marie Léta Božího 1513, nadal město Rábí pečeti městskou a erbem genž w sobie sstít modry, w temž trz y Wieže s branau stogiczy a nad temž Wiežm Wlk w swey přžirozeneg barwie stoge, magicze na hrdle gelenj Rohy zawiessene a nad tim sstít helm...." Opis tohoto privilegia je v žádosti města o potvrzení privilegií podané dne 1. VIII. 1718. Uvádím popis znaku v původním jeho znění v staročeštině pro lepší vysvětlení omylu, k němuž došlo při překladu textu do němčiny a který zapříčinil závažnou změnu ve znaku. Německou listinou ze dne 10. X. 1761 císařovna Marie Terezie potvrdila městský znak: "nemblich Einen blauen Schild, in Welchen Schild drey Thurnen mit dem Thor stehend, und ober denen Thurnen Ein Wolf stehet, der da in seinen Natirlychen Farb an Hals grünc Hörner angehangt hat..." Z obou uvedených textu je zřejmé, že při překladu z češtiny do němčiny zaměnil překladatel písmeno "g" v slově "gelenj" za "z" a tak z původních jeleních parohů vznikly zelené rohy. Když pak došlo později k opětovnému překladu německého znění do češtiny, zelená barva rohů již zůstala, je uváděna též v starší literatuře i dalších opisech v archívech. J. G. Sommer též v popisu znaku uvádí zelené rohy, avšak připomíná, že podle staré pečeti jde o jelení parohy ("Diese Hörner sind in den vor uns liegenden Siegelabdrücken ein Hirschgeweig"). Pro úplnost uvádím, že W. R. Widimský, též Bačkovský a Ottav naučný slovník píše, že barva parohů je černá.

Karel Liška

CO BYLI PROCHÁZKOVÉ

Jaroslav Jíhlavec

Ladislav Procházka ve stati "Jak vzniklo příjmení Procházka?", otištěné v Listech GHSP 1969, č. 2, str. 4 - 6, rozvíjí hypotézu, dokládanou mnoha příklady z archívních pramenů, že příjmení Procházka bylo dáváno lidem, kteří procházeli světem jako vandrovní tovaryši různých řemesel. K dotčené hypotéze lze uvést ještě další doklad, čerpaný rovněž z původního archívního pramene. Jde o zápisy staré pozemkové knihy vsi Jiviny na někdejším panství mnichovohradištském. Uvedeme je v chronologickém pořadí.

V r. 1626 koupil jednu chalupu v Jivině Jan Svoboda, kovář. V r. 1661 Jan Procházka, kovář mladý jivinský, koupil krčmu v téže vsi, kterou v r. 1672 zase prodal. V r. 1683 Alina, vdova po neb. Janovi Svobodovi, postoupila zmíněnou chalupu i s kovárnou svému synovi Janovi Procházkovi a v r. 1693 Kateřina, vdova po neb. Janovi Svobodovi jinak Procházkovi postoupila tu chalupu Pavlovi Svobodovi, synu svému mladšímu.

Z těchto zápisu je patrné, že syn kováře Jana Svobody, rovněž Jan, byl - zřejmě po návratu z vandru - nazýván také Procházka. V tomto případě se však zachovalo živé vědomí původního jména rodového a tak syn Jana Svobody jinak Procházky podržel opět jméno Svoboda, možná proto, že snad nebyl kovářem.

Pramen: Býv. Arch. země České, poz. kn. Mnich. Hradiště, č. 347 4, fol., K, R.

ZPRÁVY VÝBORU GHSP

Genealogická a heraldická společnost v Praze po lednu 1975 (Jaroslav Honc). Správní výbor GHSP, zvolený na šesté valné hromadě 23. 1. t. r. se poprvé sešel ve stanovené lhůtě 4. února 1975. Zprávu o průběhu valné hromady a informaci z první schůze správního výboru o rozdělení funkcí dostali členové GHSP díky pohotovosti redakčního kruhu GH-Listů již v březnu (vločka A-D sešitu 7/1975), jen je tu třeba opravit záměnu: zapisovatelkou je Marie Glaserová, nikoliv Marie Kandlová. Vysoký počet schůzí správního výboru 4.2., 11. 2., 11. 3., 25. 3., 8. 4., 6.5., a 20. 5., nehledě k několika schůzkám předsednictva byl vynucen potřebou vyrovnat se především s řadou administrativních spolkových úkolů, připravit podmínky pro zkvalitnění práce správního výboru GHSP a GH-Listů a připravit plán činnosti GHSP na léta 1976 - 1980, jak o tom souhlasně rozhodla valná hromada.

Nezbytné základní administrativní úkoly orgánu s řadou nově zvolených členů si zákonitě vyžádaly poměrně hodně času, zvláště k převzetí pokladny, protokolu, zapisovatelství, skladu tiskopisů a publikací a matriky novými funkcionáři a další základní úkony. Pozornost byla věnována dále zlepšení ve vedení evidence došlých a odeslaných spisů v protokolu, při pořizování zápisů ze schůzí správního výboru a v přijímání nových členů. Správní výbor v zájmu posílení zodpovědnosti svých členů a kolektivní spolupráce výboru zavedl pro vybrané závažné body svého schůzového programu formu odhlasovaných usnesení o uzavřených nebo programovaných akcích (přijetí nových členů, rozpočet, osobní úkoly členů výboru, publikační tituly apod.), které vedle zápisů slouží ke kontrole a zlepšení celé práce správního výboru.

V sedmi schůzích po lednu 1975 bylo tak usneseno

1. vydat pro členy GHSP reprint Králový Heraldiky,
2. vydat pro členy GHSP latinsko-český slovníček pro genealogy,
3. vydat pro členy GHSP reprint Beránkovy učebnice starého písma,
4. vypracovat organizační řád poboček GHSP,
5. aktualizovat členskou evidenci dotazníkem,
6. zrevidovat členskou matriku GHSP a matriku institucí dostávajících GH-Listy,
7. uskutečnit dvě veřejné společné přednášky GHSP. Členové GHSP budou o tom blíže informováni dopisem obdobně jako při dotazníkové akci z 23. 3. t. r.

Do nejbližších měsíců si správní výbor klade mimo jiné za úkol:

1. zpřesnit zaměření a náplň GH-Listů,
2. zpracovat došlé dotazníky k aktualizaci členské evidence GHSP
3. publikovat soupis členů GHSP,
4. založit dvě nové pobočky GHSP,
5. ustavit odborné pracovní týmy z řad členů GHSP a z řad odborníků,
6. zkoordinovat přednáškovou činnost GHSP a společností příbuzného zaměření na zimní sezonu 1975/76,
7. připravit dva zájezdy v srpnu a září a
8. připravit náplň heraldických pondělníků,
9. připravit pracovní program spolkové a odborné činnosti na léta 1976 - 80 pro valnou hromadu.

Péčí místopředsedy GHSP pokračovala serie přednášek na pondělních schůzkách v místnostech GHSP v Praze a na šesti členských pondělníčních byli členové seznamováni ústy předních odborníků se zajímavou a závažnou tématikou.

1. Dr. Viktor Palivec, Heraldická symbolika (27. ledna, nové poznatky, významné i pro genealogy),
2. Dr. Karolína Adamová, Městské právo v majetkoprávních institucích v 16. a 17. století v Čechách (10. února, přehled, živá diskuse),
3. Ing. Jiří Adler, Sklářský rod Adlerů a posázavské sklářství od 17. do 19. století (10. března, vyčerpávající výklad, vyjde v GH-Listech),
4. Dr. Karel Nývlt, Nový archívni zákon č. 97/1974 z 17. října 1974 (14. dubna, diskuse zvl. k archívním studijním řádům, 2 hodiny dotazů),
5. Dr. Marie Hrnčířová, Vlastní genealogická práce a zkušenosti (28. dubna, podnětná shrnutí, ocenění)
6. doc. Dr. Karel Malý, Vývoj trestního práva od doby předhusitské do 19. století (12. května, systematický vyčerpávající výklad).

Na volných diskusních' pondělních večerech byla přednesena dvě sdělení:

7. Dr. Jaroslav Honc, Těchlovice jako místo narození loutkáře M. Kopeckého 1775 (24. února, nová interpretace zápisu v matrice fary Libčany, bylo otištěno v č. 8/1975 GH-Listů) a
8. Rudolf Melichar, Archívní fondy České gubernium a České místodržitelství ve Státním ústředním archivu v Praze (24. března, obsah, využití fondů).

ZPRÁVY BRNĚNSKÉ Pobočky

Podzimní výlet brněnské pobočky GHS

Stalo se dobrou tradicí brněnské pobočky GHS, že letní sezona, kdy se pravidelná setkání nekonají, je vyplněna vlastivědnými vycházkami. Skupinka obdivovatelů historických památek takto v dostupném okolí Brna navštíví i lokality drobnějšího významu, jejichž erbovní dekorace jsou však pro heraldika zajímavé a blízké ve svých souvislostech.

Z mozaiky rozptýlených, užších vědomostí jednotlivých účastníků, nasbíraných v dostupných materiálech, doplněné rozsáhlou znalostí všeobecné historie, heraldiky a architektury profesionálních pracovníků těchto oborů, si vytváříme pozoruhodný historický obraz děju, jimiž je obestřen i ter nejzapadlejší kamenný svědek minulosti.

Závěrem letošní sezony a dodejme úspěšným, byl zájezd na Jihlavsko. Šestnáctý listopad bývá doba, která nekýtá záruku příznivého počasí, tentokrát však dvěma desítkám přátelů historie přála.

Naše první zastávka byla v kdysi významném městečku Brtnici, ležícím na staré cestě z Prahy do Vídně. Že po této cestě jezdili i císařové, kteří zde v Brtnici našli důstojný útulek, o tom svědčí rozměrné obrazy v "císařském sále" renesančního zámku moravské větve Valdštejnů, které s časovým odstupem se pokoušejí zvětšit nejvýznamnější události tohoto zapomenutého místa.

Není u nás mnoho vodních hradů. Tím zajímavější je zřícenina jednoho z nich Rokštejna. Byl to raně gotický hrad ze 2. pol. 13. stol., jehož romanticky laděnou grafickou rekonstrukci jsme si prohlédli u amatérského archeologa - historika, žijícího ve mlýně pod hradem. Mnozí z nás viděli Rokštejn naposledy, poněvadž má zmizet pod hladinou plánované vodní nádrže.

Renesanční zámek Puklice a barokní zámek v Lukách nad Jihlavou byla sídla nevýznamných šlechtických rodu. Jejich architektura, zvláště interier je citelně narušena svinopomocnou adaptací na bytové jednotky. Jen sály, sloužící jako zasedací nebo oddávací síně NV, dávají tušit reprezentativní vzhled, v němž se skvěla tato sídla ještě v době nedávné.

Naše poslední zastávka byla v menší obci Kamenici, uprostřed níž "stojí" kamenná renesanční tvrz ze 16. stol. Místní rodák nám ukázal fotografii tvrze z doby jeho dětství. Tehdy jistě byly čitelné sgrafitové nápisy na stěnách, o nichž je poznámka v Mapě kulturních památek. Leč čtyři šikmé trámy, které brání zadní stěně tvrze ve zřícení, prázdné otvory po okenních rámech a spadlé zarostlé schodiště. O tvrzi říkají kameničtí občané, že by bylo vhodné ji adaptovat na restauraci. Byla to na dojmy bohatá cesta k zapomenutým památkám naší vlasti.

K jubileu prof. Františka Kleina.

Jiří Čenek

Mezi dnešní moravské kulturní osobnosti patří profesor František KLEIN (nar. 23.5.1905 v Tlumačově na Moravě), pocházející po otci ze starého nosislavského rodu na jižní Moravě, po matce z okolí Velkého Týnce na Hané. Jubilant celý svůj život kromě překladatelství poezie, vlastivědy, genealogie a dočasně i služby v rozhlasu zasvětil pilné středoškolské učitelské práci v Novém Jičíně, v Ivančicích, v Českém Těšíně, ve Frýdku-Místku a v Brně, na níž dosáhl mimořádných pedagogických úspěchů, zejména díky svým kompendiálním znalostem z filologie a z historie, při čemž v obou oborech rovněž při vzácných znalostech detailních, především při analytické práci s literárním textem dovedl vždy dokonale zaujmout.

Na poli moravské historiografie je prof. Klein znám svým "Čtením o minulosti nosislavské" (1940), rejstříkem k Hosákovým "Novým dějinám československým" (1947), dále řadou studií, především z genealogie, z občanského rodopisu, které otiskoval ve Vlastivědném věstníku moravském, jež rovněž (zprvu s mým otcem Josefem Skutilem, roč. 1. 1946, a posléze sám, roč. II, 1947) redigoval: redakce se vzdal pro neshodu s koncepcí Aloise Gregora. Profesor

Klein pracoval rovněž úspěšně jako první okresní archivář v někdejší archivu v Židlochovicích. V letech 1948 - 1958, kde přišel do úzkého kontaktu s žerotínskou minulostí a rovněž s prací historickoarcheologickou při odkrytí žerotínského hrobu (1956), o niž má přední zásluhu vedle jejího objevitele Františka Horáka. Lékařsko-antropologický průzkum kosterních pozůstatků Jana Diviše ze Žerotína prováděli tehdy prof. dr. Karel Žlábek a dr. Anna Lorencová

Z literárních prací prof. Fr. Kleina uvádíme především jeho bibliofilně vydané překlady: Tóny úzkosti a spočinutí (překlady básní z ruské lyriky, vyd. Kryl-Scotti, N. Jičín 1932), Christian Morgenstern, Hymnické písně (překlady lyriky bavorského novoromantika, tamt. 1934), Kvítka ze zahrad německé lyriky jihomoravské (překlady s několika příspěvky O. F. Bablera, vyd. A. Kučík, Břeclav 1935), Ilse Ringler-Kellnerová, Nápěvy domova (překlady básní jihomoravské básničky, vyd. F. Obzina, Vyškov 1940), Milostné písně ruských lyriku o štěstí i hoři (překlady, vyd. K. Kryl, Kroměříž 1947). Z literárněhistorických prací připomínáme jeho esej Anglický romantismus (vyd. K. Kryl, Kroměříž 1947).

Veškerá práce prof. Kleina byla charakterizována vrozenou pečlivostí, smyslem pro přesnost a úctu k historické a společenské pravdě, jež byla obohacena vzácnou úctou k řadě předních badatelů, ať již to byl nezapomenutelný Ing. Horníček, Jaroslav Kříženecký, Rudolf Hurst nebo Ladislav Hosák. Zajímavý kulturněhistorický materiál lze najít v jeho Vzpomínkách na skutečnosti a osobnosti, které spoluvytvářely jeden lidský život (1974). Kromě pedagogické práce zasloužil se prof. Klein rovněž o školskou administrativu. Odtud byl již jen malý krůček k jeho pilné práci v řadě odborných společností, připomínáme jeho podíl ve vinařské společnosti, v někdejší společnosti rodopisné a konečně i v Genealogické a heraldické společnosti, v jejíž místní pobočce v Brně vykonával po dvě funkční období pečlivě práci jednatelskou.

Vlastní badatelské úsilí prof. Fr. Kleina je zaměřeno na občanský rodopis, zejména na excerpty všech poddanských příjmení z moravského tereziánského katastru. Tuto práci má rozvrženu při denním bádání až do r. 1980, která pak bude mít základní význam pro občanský rodopis, pro demografii i pro antropomastiku na Moravě v 18. stol.

Při malém zastavení u životního jubilea prof. Kleina lze si upřímně přát dokončení jeho díla, jež si vyžaduje skutečně mravenčí píli a precizitu, která je jubilantovi vlastní, stejně tak jako houževnatost a pečlivost i důslednost a jemný takt, zejména k mladší generaci.

Jan Skutil

LITERATURA

Selešnikov, S.I.: Člověk a čas, Praha, Práce 1974, 238 s., obr. příl., 27,- Kčs. Poučení o vývoji slunečních, měsíčních a lunisolárních kalendářů, jejichž rodokmen začíná před mnoha tisíci lety v Egyptě. V knize však defilují i kalendáře Babylonanů, Peršanů, Židu, Čínanů, Indů, Mayů i jiných národů a významné místo v ní zaujímají také kalendáře daleko pozdější, např. z doby Francouzské revoluce, kalendářní reformy na území SSSR atd. Je to jeden ze závažných pokusů o sepsání kalendářní encyklopedie na cestě k sestavení světového kalendária. Překladatel Jaroslav Maršálek doplnil dílo Selešnikovo kapitolou pro nás zajímavou, t. j. mluví o kalendářích západních Slovanů, zejména však našich zemí. Tak např. vysvětluje vznik a význam slov rok, roční období, rozebírá původ jmen měsíců, různé systémy datování a reformem, mluví o orlojích atd. Ke knize je připojena obsáhlá bibliografie.

vP

Ediční sklad Moravského musea, Náměstí 25. února č. 8. 659 37-Brno nabízí:
Doc. MUDr. Josef Sajner: Mendelovy opatské znaky.

Na základě dokladů v Mendélianu autor upozorňuje na to, že v literatuře jsou uváděny dva erby opata Mendela a vyslovuje domněnku, že na jednom z nich jsou znaky Mendelova členství ve volnomyšlenkářských spolcích. Svůj názor dokládá odkazem na dosud nezveřejněné doklady v archivu oddělení. 2 fotografie.

Jde o separáty velmi levné, cena asi 1 Kčs. Zvýšený počet dotisků separátů, jejichž cena je zlomkem nákladů na balné a poštovné s tím spojené, si žádá, abyste laskavě objednali alespoň 2 - 3 kusy. Tento počet jsme při předběžné objednávce pro Vás uvažovali také proto, že jde o separáty ze sborníku, který není běžně dostupný (Folia Mendeliána). zý

Alois Příbyl - Karel Liška: Znaky a pečete středoečeských měst, Středočeské nakladatelství a knihupectví připravuje publikaci o historických právech 149 středoečeských měst a městeček

na vlastní znak a pečeť. Jedná se o dílo, obsahující 167 barevných reprodukcí městských znaků, 185 černobílých reprodukcí městských pečetí, 12 fotokopii erbovních majestátů, 30 litografických vedut nejvýznamnějších středočeských měst od akad. malíře Pavla Lisého, mapku Středočeského kraje, odborný historický úvod, popisy reprodukováných znaků i pečetí spolu se stručnými nástinými historie jednotlivých měst. V publikaci je i Praha s 5 historickými znaky.

Kniha o středočeských městských znacích a pečetích zaujme jistě jak zájemce o heraldickou a sfragistickou problematiku, tak i laiky. Městské znaky jsou plošné obrazy malého formátu s vysokou estetickou přitažlivostí. Zůstávají stále živými kulturními hodnotami a systematické dílo o nich bude jistě uvítáno i těmi městy, která dosud nemají vlastní znak a hledají podnětné vzory s plnou odpovědností k zachování heraldických pravidel. Proto je v publikaci zahrnut i seznam těch měst Středočeského kraje, která dosud vlastní městský znak nemají nebo teprv jednají o jeho získání.

U tak výborně náročného díla nebude pravděpodobně v dohledné době možno počítat s dalším vydáním. Přibyl-Lišková práci lze již nyní objednat na adrese: SNK - obytný, 110 00 Praha 1, Jáchymova 4.

Bohemikální rukopisy v Rakouské národní knihovně ve Vídni

Informace o archíváliích v rukopisném fondu Rakouské národní knihovny ve Vídni (Oesterreichische Nationalbibliothek) podává Karel Beránek ve Sborníku archíválních prací (vyd. arch. min. vnitřní ČR v nakl. Orbis č. 1, 1974, s. 109 - 133). Z autorova soupisu z roku 1967 zaujmou rodopisce a heraldika jistě alespoň tyto záznamy: Genealogie českých králů ze 16. stol., Genealogie českých panovníků od Vladislava II., Obrazy předků Karla IV., Obrazy české lva ze 16. stol., Znaky české šlechty 16. stol.; rodokmeny, erbovní listy a erby některých českých šlechtických rodů z 16. až 18. stol.; dále genealogie Dietrichsteinů, Lichtensteinů a Martiničů ze 17. a 18. století a různá biografická data ze 16. století. Katalog českých rukopisů v této knihovně sepsal K. Schwarzenberg a vydal roku 1972.

vP

Adolf a Ladislav Kurkovi: Panská sídla v Československu. Díl 1.: Slovensko. Praha, Klub sběratelů kuriozit 1971, 104 s., fot., 12,- Kčs.

Soupis objektů památkové péče na Slovensku je první částí obsáhlejšího díla o podobných objektech v celém Československu. Obsahuje základní fakta (jméno objektu, okres a druh), celkem jde o 1304 případy. Zajímavá je terminologie a klasifikace objektů, kterou si autoři sami určili do několika skupin, při čemž jako základní kritérium třídění z volili převažující funkci objektu. Tak jde o hrad a kaštel s typickou funkcí obrannou, kurii a tvrz s funkcí obrannou a obytnou, zámek, sídlo převážně obytného a reprezentačního účelu a konečně letohrádek s funkcí zábavní. Je někdy těžko rozlišit tyto stavby podle účelu a zdá se, že přece jenom pracovní definice (doposud není oficiálních) musí být podrobeny hlubší analýze. Cenný je seznam dřívějších a především maďarských názvů objektů pro regionální vlastivědné pracovníky ze Slovenska, bližší podrobnosti však soupis neuvádí.

vP

Roman v. Procházka: Genealogisches Handbuch erloschener böhmischer Herrenstandsfamilien (Degener et Co.). Neustadt an der Aisch 1973, 396 s.

Již v roce 1931 pokusil se autor, tehdy ještě jako člen Jednoty starých českých rodů, o vydání rodopisné encyklopedie československé. Měla shrnovat rodopisný materiál se jmény rodů v historických zemích, ale i významnější rodů cizozemské, které byly nějak funkčně a společensky účasny dění na území čes. státu. Bohužel tento soubor v české genealogické literatuře jistě potřebný, zůstal jen u prvního svazku písmene A. Teprve po 38 letech, v roce 1969 vychází Procházkovy dílo ve Vídni pod názvem Böhmische Adelsfamilien, a za čtyři roky na to, následuje v názvu uvedená další obsázná práce. V lexikální, abecedně řazené formě podává autor soubor známostí o českých feudálních rodech, pokud se vyskytují v 5 emských deskách doby pobělohorské. Dílo je vlastně genealogickou příručkou a obsahuje téměř všechny vymřelé panské rodové české v tomto pořadí: název rodu, původ, hlavní a vedlejší linie rodu, blason znaku, rodová data, t. j. narození, snatky a úmrtí, jakož i společenské funkce rodových příslušníků. Neuvádí jednotlivá sídla a panství rodu. Lze litovat, že se toto dílo nepodařilo vydat v českém jazyku pro území Čech; dobře by doplnilo reedice Pilnáčkovy o moravských a slezských rodech.

vP

NAŠE ROVY

Ing. Josef Svoboda, Nám. lid. milicí 16, Praha 9	+ 28. 6. 1974
Dr. Ant. Zatloukal, Slezská 106, Praha 3	+ 6. 10. 1974
Vlastimil Špaček, Baranova 6, Praha 3	

UPOZORNĚNÍ

Upozorňujeme členy, že si mohou objednat z našich zásob ještě:
 Sedláckovy Tabulky k převodu časových údajů na gregoriánský kalendář,
 Palivcovu knížku Minimum pro rodopisce,
 Tabulkový formulář vývodu ze 16 předků,
 v potřebném počtu exemplářů.

Dále upozorňujeme, že noví členové mají možnost dokoupit si dotisky dřívějších ročníků i jednotlivých čísel GH-Listů. Objednávky řiďte na GHSP, Praha 5 - Smíchov, Holečkova 7.

RŮZNÉ

U Vlastivědné společnosti při Slezském muzeu v Opavě se ustavila Heraldická sekce pracovníků a zájemců u tuto pomocnou historickou vědu. Další zájemci o heraldiku, rodopis a sfragistiku mohou se přihlásit u Slezského muzea, Tyršova 1, Opava - PSČ 746 00.

Znaky sovětských republik a měst. Pod tímto názvem uvádí Heraldická sekce MTZZ spolu s odbočkou Svazu čs.-sovětského přátelství v Jílovém u Prahy k letošním oslavám 30. výročí osvobození Československa heraldickou výstavu sovětské znakovědy. Exponice je umístěna v budově muzea a trvá od 30. dubna do 31. července 1975. Návštěvní dny jsou středy a neděle v týdnu.

Šitý 62 městských znaků je lemována barevná mapa, vydaná nakladatelstvím Naše vojsko v Praze u příležitosti 30. výročí osvobození Československa sovětskou armádou. Má název Směr Praha, formát měří 70 x 100 cm. Chronologicky seřazené znaky měst s daty jejich osvobození mají dobrou výtvarnou hodnotu. Cena 8,50 Kčs.

Arbor vitae

Jako oblíbené zobrazování rodového příbuzenství ve středověku byl strom s kořenem, pnem a větvemi s listy. Mezi nimi se zavěšovaly šitý s erbovními z namerčení jednotlivých předků, jež pojily k rodové souvztažnosti větve a kmen stromu. Nejstarší předek byl u kořenu stromu, jak vidíme na obrazech v Paprockého Diadochu. Toto obrazové schéma nevyskytovalo se jen v genealogii, středověk si liboval kreslit podobným způsobem i závislosti a souvislosti jiné, např. vědomosti a znalosti, nauky, povahu apod. Tak např. známe strom lékařství vypracovaný

španělským lékařem a náboženským reformátorem Arnaldem z Villanovy (1235 - 1315), současně Dantovým. Svůj Arbor medicinae nakreslil v díle Breviarium practicae tak, že u kořene stromu vyznačil čtyři lidské letory, sankvinickou, cholericickou, melancholickou a flegmatickou, na hlavní kmen pak navěsil štítky s označením tepla, studena, vlhka, sucha a v listech a haluzích pak ukryl další povahové vlastnosti člověka, ale i filosofická hesla, jako např. věci přirozené a protipřirozené, základy věcí, osvobození, dokonalost, rovnost a řadu dalších hesel.

vP

Z boží milosti

Latinské heslo Dei gratia měli četní panovníci ve svých titulech. To však pochází z epistol sv. Pavla Korintským III. Poprvé tak zněl roku 592 nápis na zlaté koruně bavorských knížat Agilolfu. Pak omezeno na dědičné monarchie.

Modrá krev

Ve španělském originále "sangre azal". Říkalo se tak šlechtě podle španělských rytířů visigotských; v jejich bílé pleti prosvítávaly modré žilky proti temnější barvě Morisků, t. j. pokřtěných Mauru.

Pátrá se po

Pátrám po předcích (nebo aspoň místu narození 1769 - 1771) Jana Janečka, učitele v Hodkovicích a Zlatnících (u Prahy). V matrice šňatků (Benešov) není uvedeno místo jeho narození ani datum ani jména jeho rodičů a odkud pocházejí. JUDr. Emil Janeček, 146 00 Praha 4 - Krč, Hornokráská 566/50.

Prosím o informace, týkající se příslušníků rodu ŠTAMBERGŮ (Štamberků, Stambergů) zvláště jejich působení v 18. století a dříve. Ing. Jiří Štamberg, CSc., 162 00 Praha 6, U Petřín 5, tel. 3536551.

Hledám zprávy o Rozálii, provdané STUDNIČKOVÉ, Barboře, provdané HRADECKÉ a Marii SCHREIBEROVÉ, dcerách Jana HERYNKA z Břešťan 4 po r. 1835, pravděp. v oblasti Slánska. Dále hledám zprávy o Anežce vd. KOUKOLÍČKOVÉ, Janu HERINKOVI, Rudolfu HERINGOVÍ dětech Josefa HERYNKA z Břešťan 4, po r. 1868. Rudolf zemřel 1933 ve Dvoře Králové. Zprávy na Ing. Ivan Herynk, 530 09 Pardubice - Polabiny, Bělehradská 316.

Obecní pečť městyse Kamýka nad Vltavou - dnes již ztracená - nesla roku 1654 opis SIGILLUM OPEIDI LAMPRIENSIS. Mohl by někdo ze znalců objasnit výraz Lampriensis? Hledá J. V. Bez děka, 261 01 Příbram, Žižkova ul. 49-II.

Koupím Heraldiku od K. Schwarzenberga a knihy B. Štorma, jako Úvod do heraldiky, Znak stavu kněžského, Báječná zvířata, Knížka kreseb a Erbovní knížky. Dále též Řády a vyznamenání od Měřičky. Uvítám a odměním pozornění i eventuelní zprostředkování koupě, případně i z pozůstalosti. Vladimír Kučera, 301 57 Plzeň 1, Kyjevská ul. 44.

Pátrám po dalších osudech 1) Jindřicha WAGNERA (i VÁGNER) * 1869 Pecka, † ? 1893 ; 2) Antonína WAGNERA * 1871 Pecka (synové Jana Wagnera * 1811, + ?, obuvníka a polic. strážníka v Pecece); 3) Františka WAGNERA, * 1844, N. Bydžov, mlynáře, † 1876 Němčevce s Marií Svobodovou, dc. sedláka v Syřenově, po svatbě na mlýně Ořešovském ve Vitiněvsi. O zprávu prosí Jan Wagner 170 00 Praha 7, ul. Frant. Křížka 6.

Hledám datum a místo narození: František KLOBÁSA, nepoddaný, později vrchnostenský úředník, nar. cca 1696 - 1700 (podle pozdějších údajů). Měl mladší sestru Barboru, pravděpodobně neprovdanou. Nález odměním. Ing. Viktor Gentner, 140 00 Praha 4 - Nusle, Pod vilami 13

GH-LISTY

**Genealogické a heraldické společnosti v Praze.
Vydává ve volných lhůtách pro vnitřní potřebu
svých členů Genealogická a heraldická společnost v Praze,
150 00 Praha 5, Holečkova 7.**

Za věcnou správnost příspěvků odpovídají autoři.

Bezplatný odběr vázán na zaplacení ročního členského příspěvku.

Tisk Východočeské tiskárny, provoz 07, Pardubice